



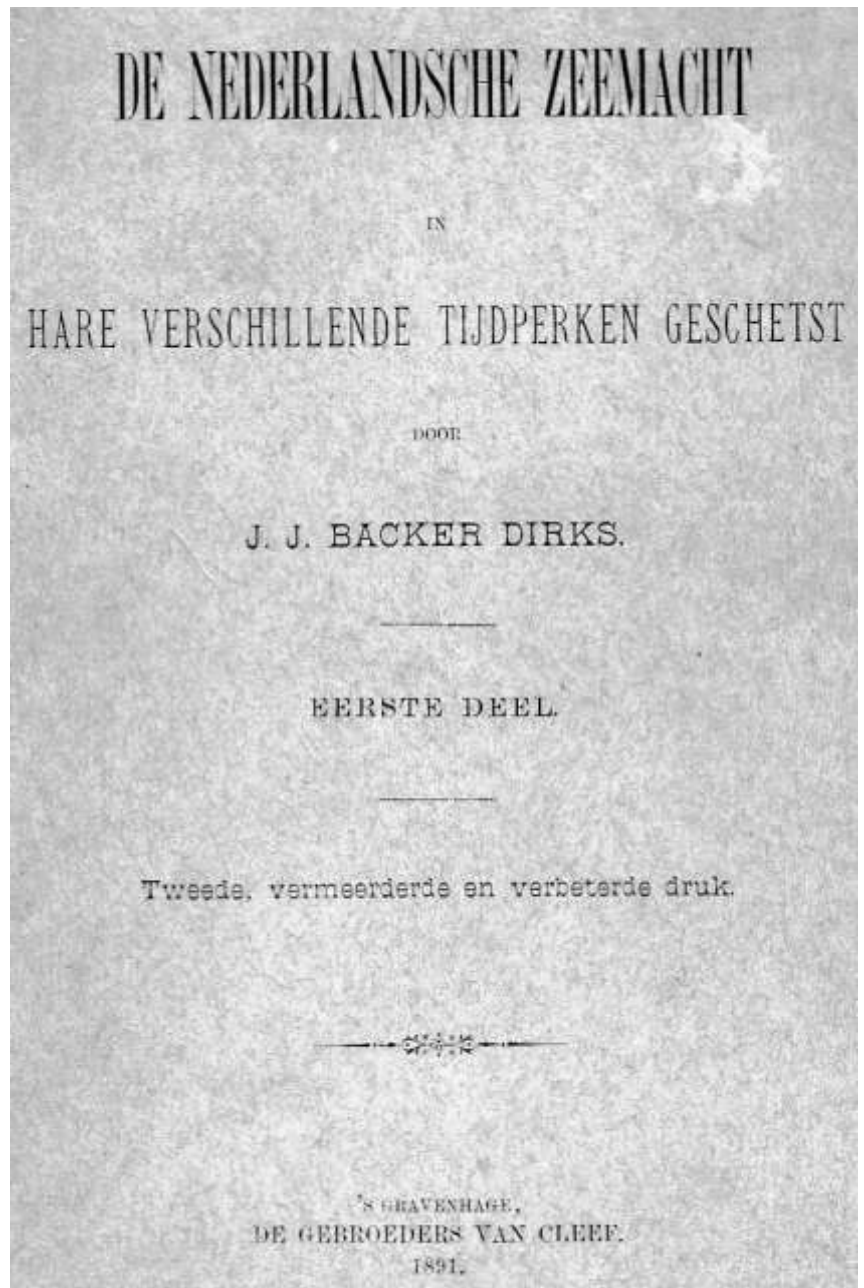
Dit is een uitgave van “ten Anker”

Het boekwerk “De Nederlandsche Zeemacht” is gedigitaliseerd en geredigeerd door A. Hoogerwerf en A. Krijgsman.

Dit boekwerk behelst heel veel hoofdstukken en zal zijn weerga vinden in een wekelijks terugkerende uitgave naast “ten Anker”

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik sta niet toe lukraak te kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar schriftelijke toestemming voor te vragen.

De redactie heeft alles is in het werk gesteld de rechten van dit werk te eerbiedigen. Omdat het niet mogelijk was te achterhalen wie de rechthebbende is, en omdat dit werkje slechts verschijnt in een relatief beperkte lezerskring, is besloten dit te publiceren voor de lezers van “ten Anker”.



HOOFDSTUK XXII

De werkkring der zeemacht na den vrede. — Ondersteuning van Dantzig in 1656. — Kaperijen der Franschen. — Twee hunner schepen genomen en teruggegeven. — Wassenaer gaat naar Portugal. — Oorlog tusschen Zweden en Denemarken. — Eene Nederlandsche vloot onder Wassenaer en de Ruyter in het Noorden. — Tractaten met Portugal, Frankrijk en Engeland. — Toenemende zeerooverij in de Middellandsche Zee. — De Ruyter met een eskader derwaarts gezonden — Het strijken der vlag.

Gelijk de mensch, na eene stormachtige jeugd, met onzekere schreden den mannelijken leeftijd intreedt, doch weldra zijne kracht begint te gevoelen, en met ijver de hand slaat aan al wat hij tot een voorwerp zijner zorg kan maken: zoo ook de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Nauwelijks in de rij der zeemogendheden opgenomen, was zij onvoorbereid in een zeeoorlog gewikkeld, die haar in menig opzicht tot eene leerschool had gestrekt. Nadrukkelijk gewezen op het waarachtig belang van den staat, en geoefend in hetgeen tot handhaving harer rechten noodig was, had de Republiek inderdaad gewonnen, waar zij oogenschijnlijk had verloren. Sterker dan ooit te voren, gevoelde zij zich na den vrede van Westminster. Dit was ook het geval met de Staatspartij, die gaandeweg hare krachten had zien toenemen, en na den vrede eene schier onbetwiste heerschappij voerde. Sedert dat tijdstip, was haar belang ten nauwste aan dat der Republiek verknocht. Zij kon zich niet beter staande houden, dan door ernstig te behartigen wat de binnenlandsche welvaart en het buitenlandsche aanzien der Republiek kon vermeerderen. Hoe zij zich van hare taak kweet in die gevallen, waarin de zeemacht betrokken was, zullen de gebeurtenissen der eerstvolgende jaren het best doen uitkomen.

Handel en zeevaart waren na den vrede herleeft, hetgeen voor de zeemacht een even ruimen als veelzijdigen werkkring opende. Schepen of eskaders moesten kruisen in die oorden, waar de rijk geladen bodems der Republiek gevaar liepen. In de Middellandsche Zee, in de Noordzee en in het Kanaal moest de vlag van den Staat zich bijna aanhoudend vertoonen. Terwijl de Republiek den handel op de Levant moest beschermen, en in het onafgedane geschil met Portugal de belangen der West-Indische Compagnie moest voorstaan, eischte het behoud van den winstgevenden handel op de havens der Oostzee een krachtig optreden in het Noorden. Voorwaar genoeg, om te doen zien, dat voor de zeemacht, die bij dat alles eene voorname rol te vervullen kreeg, in 1654 geenszins een tijd van rust aanbrak.

Na den vrede met Engeland, had men de gehuurde schepen ontslagen en vele landsschepen opgelegd. Ook het personeel was voor een gedeelte buiten dienst gesteld. Ten einde hen, die in de laatste jaren veel ervaring hadden opgedaan, beschikbaar te houden, liet echter de Admiraliteit van Amsterdam de officieren, die zulks verkozen, boven het gewone état-major op hare schepen, tegen genot van traktement en tafelgeld, doch zonder dat zij bevel voerden. Het opsommen van alle grootere of kleinere eskaders, die inmiddels met verschillende der hierboven aangeduide oogmerken werden uitgerust, zou

hier weinig baten. Alleen die tochten, welke voor de toenemende macht der Republiek pleiten, of over het zeewezen dier dagen eenig licht kunnen verspreiden, moeten in aanmerking komen.

Tot recht verstand van het volgende, moet hier worden gewezen op de belangrijke wijziging, welke de kaart van Europa, met betrekking tot de landen aan de Oostzee, sedert het midden der zeventiende eeuw heeft ondergaan. Zweden bezat destijds nog de Oostzee-provinciën, die tegenwoordig aan Rusland behooren, en grensde hiermede aan Polen. Dit laatste, thans uit de rij der zelfstandige staten verdwenen, was nog een machtig rijk, hetwelk zich door West-Pruissen tot aan de Oostzee uitstreckte. Dantzig, ofschoon eene zekere mate van vrijheid bezittende, stond onder de bescherming van den Koning van Polen. Het woord „*Poolsche granen*” op de prijs-courant van den Nederlandschen koopman, is nog in onze dagen eene herinnering aan de voormalige grootheid van een gevallen rijk. Door zijne Duitsche landen, welke het uit den Dertigjarigen oorlog had behouden, was Zweden, ook aan de landzijde, een nabuur van Denemarken.

Talrijke Nederlandsche koopvaardijvloeden haalden jaarlijks eene aanzienlijke hoeveelheid granen uit Dantzig. Hierom kon de Republiek het uitbreken van een oorlog tusschen Zweden en Polen, waarbij de Koning van het eerste in 1655 de genoemde stad te land en te water belegerde, en zodoende het handelsverkeer belemmerde, niet met onverschillige oogen aanzien. Vooral op aandrang der Staten van Holland, besloten de Staten-Generaal eene vloot naar de Oostzee te zenden.

Eerst in het volgende jaar droeg het genomen besluit vruchten. Nauwelijks was de Vice-Admiraal de Ruyter in Mei 1656 met een eskader uit de Middellandsche Zee teruggekeerd, of hij kreeg bevel om met 25 schepen, waarop zich ook Pieter Florisz. en C. Tromp bevonden, naar het Noorden te stevenen. Spoedig volgden andere bodems, onder den Luitenant-Admiraal van Wassenaer, die den 27^{sten} Juli met 42 schepen, voerende omstreeks 1680 stukken en 6400 man, voor Dantzig ten anker kwam. Hij moest er het verkeer van den zee kant openhouden en alleen dan geweld gebruiken, wanneer het in- of uitloopen van Nederlandsche schepen, ondanks alle vriendelijke vermaningen der onzen, op eenigerlei wijze mocht worden belet. Het kwam er niet toe, en Wassenaer keerde in October met de meeste schepen terug, zonder dat er vijandelijkheden waren gepleegd. Later volgden de overige schepen onder Tromp, die slechts eenig krijgsvolk ten behoeve der stad achterliet. Inmiddels bleven de Nederlandsche gezanten, die in April te Dantzig gekomen waren, werkzaam, om het geschil langs diplomatieken weg bij te leggen. Tamelijk grappig klinkt het, als een hunner, die zijne brieven eenige dagen te laat ontving, den post excusabel noemt „*alsoo de Poolen hem onderwegen in Hinder-Pommeren het hoofd hadden afgehouden.*”

Vruchteloos was het machtsvertoon der Republiek niet geweest. Onder den invloed daarvan, hadden de Staten-Generaal den 11^{den} September met den Koning van Zweden te Elbing een tractaat gesloten, waarin zij ook de stad Dantzig begrepen, behoudens hare betrekking tot den Koning van Polen. Het deed evenwel meer kwaad dan goed. Dantzig weigerde zich van zijn beschermheer te scheiden, terwijl de overeenkomst met Zweden den Koning van Denemarken verbitterde, hetgeen de Staten noopte het gesloten tractaat, onder voorwendsel dat het nadere ophelderingen behoefde, niet te bekrachtigen. Maar dit wikkeld de Republiek eerlang, zeer tegen den zin van Johan de Witt en tegen de

bedoeling der Staatspartij, in den oorlog tusschen Zweden en Denemarken. Handelsbelang was eene der voornamen drijfveeren van het bestuur der Republiek. Frankrijk, steeds misnoegd over het sluiten van den vrede te Munster, en de kwetsbare plaats der Republiek kennende, sloot een verdrag met Cromwell, riep nadeelige handelsbepalingen in het leven en gedoogde vele kaperijen. Meer dan 300 Nederlandsche schepen, ter waarde van 20 of 30 millioen gulden, waren in de laatste negen jaren door Fransche kapers genomen. Dit, gepaard met zeeroof door personen van andere natiën gepleegd, eischte dringend voorziening. Geheel zonder schuld waren alle schippers niet. Velen hunner bedienden zich toch van dubbele scheepspapieren, of waren nalatig in hetgeen tot onderlinge bescherming kon strekken. Zeker kon de handel in verboden waren, door sommigen gedreven, het opbrengen hunner schepen en het visiteeren van andere ten volle rechtvaardigen; doch er werden even zeker, bij het oordeel en over de wettigheid der gemaakte prijzen, grove misbruiken geduld. Hooggeplaatste personen in Frankrijk, die zelve een rechtstreeksch belang hadden bij de kaapvaart, beschermden de schuldigen, die zich daarom weinig bekreunden over de tegen hen geslagen vonnissen. Rechtmatig waren de klachten, hierover uitgebracht. Maar ook Nederlandsche kruisers bedreven niet zelden allerlei buitensporigheden, en de Staten wisten bij ervaring, hoe moeielijk het was der beleedigde partij in zoodanig geval recht te verschaffen.

In December 1656 vertrok de Ruyter met een eskader naar de Middellandsche Zee, om er de koopvaarders te beschermen. Ten einde hunnerzijds alle misbruik tegen te gaan, hadden de Staten-Generaal onmiddellijk na den vrede van Westminster bevolen, dat hunne bevelhebbers aan die van andere natiën alle gevraagde inlichtingen zouden geven, omtrent de lading en de bestemming van de koopvaarders, die zij onder hun geleide hadden, zonder echter het visiteeren daarvan te gedoogen. Sedert was de hoop, om dit punt bij verdrag te regelen, niet vervuld. Hierom gaf de Admiraliteit de Ruyter bij zijn vertrek nog een geheimen last, dat hij het visiteeren der schepen des noods met geweld zou beletten. Die last, eerst op bevel der Staten-Generaal ingetrokken, werd later, tot ergernis van Zeeland, vernieuwd. Dergelijke bijzondere instructiën waren geene zeldzaamheid, nadat de zegepraal der Staatspartij vele takken van bestuur eene zekere mate van zelfstandigheid had doen verwerven. De maatregel zelf was gegrond op het vredestractaat, dat niet sprak van het visiteeren der schepen.

Het visiteeren van een schip, onder behoorlijk geleide, is eene beleediging voor de vlag. Ontegenzeggelijk worden echter alle strafbepalingen tegen het vervoeren van contrabande ijdel, zoodra het niet vergund is een verdacht schip te onderzoeken, wanneer dit zonder geleide vaart. Alles hangt af van de kenmerken van verdachtheid. Het beoordeelen daarvan kan men, in onze dagen, natuurlijk beter overlaten aan den commandant van een oorlogsschip, dan vroeger aan ieder, die zich op grond eener commissie, het recht daartoe aanmatigde.

Met onverdeelde belangstelling vernam men hier te lande, dat de tegenwoordigheid van den Vice-Admiraal in de Middellandsche Zee zich spoedig deed gevoelen. Jammer slechts, dat een zijner bedrijven, waarvan men de schoonste verwachtingen koesterde, alles behalve de bedoelde uitwerking had. Den 28^{sten} Februari 1657 was het hem namelijk gelukt, nabij Corsica, twee Fransche schepen te achterhalen, die hij van vrijbuitery verdacht. Het eene was met 32, het andere met 28 stukken gewapend. Na de bemanning, met

uitzondering der officieren, te Barcelona aan wal gezet te hebben, verkocht de Ruyter het eene schip, dat in slechten staat was, te Cadix, en zond het andere naar het vaderland. Terwijl men zich in Nederland verblijdde over het nemen der beide schepen, toonde het Fransche hof, dat voor de uitreeders partij trok, zich daarover uiterst gebelgd. In zijne eerste verbolgenheid, legde het beslag op alle Nederlandsche schepen en goederen. Wat nu te doen? De Raadpensionaris was voor doortastende maatregelen: „*Wat my belangt,*” schreef hij aan Nieuwpoort, „*ick soude meynen, best geraeden te wesen, dat men by voortgangh van de voorsz. Proceduren alhier Resolutie soude coucheren, daer by de voornoemde vice-admiraal gelast wierde, alle de Fransche schepen, soo ter koopvaerdye, als ter oorloge uytgerust, aen te tasten ende te veroveren.*” Nadrukkelijk wees de Nederlandsche gezant Boreel, te Parijs, op 328 genomen schepen en op het gebrek aan ontzag voor 's Konings eigen vonnissen.

Bij wijze van represailles, legden de Staten van Holland, in hun gewest, beslag op alle Fransche goederen, en verboden zij den invoer van alle Fransche waren, welk besluit de Staten-Generaal later, ondanks de tegenkanting van Zeeland, overnamen. Die van Holland wilden, geheel in den geest van den Raadpensionaris, nog verder gaan en niet alleen onze eigen koopvaarders door oorlogsschepen nabij de Fransche kust doen waarschuwen of beschermen, maar ook alle gewapende Fransche schepen doen aanhouden en opbrengen. Inmiddels waren onderhandelingen aangeknoopt, die eindelijkte zeer naar den zin van Frankrijk afliepen; want de Staten-Generaal beloofden beide schepen of de waarde daarvan terug te geven, mits dat Frankrijk voldoening gaf, wegens alle bestaande grieven. Van het straffen van de Ruyter, waarop aanvankelijk was aangedrongen, werd niet meer gerept. Sommigen hier te lande keurden het verkoopen van het eene schip, hetwelk de Vice-Admiraal door tusschenkomst der Spaansche autoriteiten terugkreeg, hoogelijk af. Voor den handel was het bijleggen der geschillen van overwegend belang. Overigens troostte men zich met de gedachte, dat er met de wapenen in de hand was toegegeven.

Voor dat het bericht der gesloten overeenkomst hem bereikte, had de Ruyter eenige Fransche schepen binnen de haven van Spezzia gehouden. Persoonlijk zal de afloop der onderhandelingen hem niet hebben bevallen. Gehoorzaamheid aan de bevelen der regeering was echter eene zijner deugden, die vooral de Staatspartij, welke bij anderen vaak tegenkanting vond, op hoogen prijs stelde.

Alvorens van het gebeurde af te stappen, nog deze bijzonderheid. Zeer euvel had men het te Parijs opgenomen, dat de Ruyter, bij het jacht maken op de beide schepen, Engelsche vlaggen had gevoerd. Openlijk zeide men, dat hij zich zodoende als een zeeroover had gedragen. Maar in Holland verstond men, dat naar rechten, der vijanden gewaad, vaandels, wapens, veldteekens, zeilen, vlaggen en wimpels tegen hen mochten worden gebruikt. Anderen deden het immers ook, en in een der genomen schepen was zelfs eene Statenvlag gevonden. Wie had in dezen gelijk? Was het inderdaad geoorloofd de tegenpartij door het voeren van vreemde vlaggen te verschalken? Het is niet gemakkelijk hierop een beslissend antwoord te geven. Zeker was het niet altijd geoorloofd geweest. Het edict van Karel V had zelfs het aan boord hebben van sommige vlaggen reeds strafbaar verklaard. Lang daarna handhaafde Frankrijk dit verbod, en kon het schip eener bevriende natie er in rechten betrokken worden, op grond dat het verschillende natievlaggen aan

boord had. Velen hadden het echter op verschillende tijden minder nauw genomen, zoodat het voeren van vreemde vlaggen langzamerhand eene niet ongewone krijgslist was geworden. Een Nederlandsche kapitein had in 1639 de Engelsche vlag geheschen, om de Spanjaarden te verrassen. Niet lang daarna, had een geheel eskader van Duinkerken zich van Prinsenvlaggen bediend, om ongestoord een onzer schepen te kunnen naderen. Meer voorbeelden van dien aard ontbreken niet, en het gedrag van de Ruyter is op grond daarvan te verdedigen. Eerlang beschouwde men het voeren eener vreemde vlag, bijna algemeen, als een middel om een vijand te overvallen of te ontwijken, ofschoon de wetten der meeste beschaafde natiën uitdrukkelijk verboden, een gevecht aan te vangen, voor en aler de bevelhebbers hunne ware kleuren hadden geheschen. Frankrijk bleef er zich in den regel tegen verklaren en veroorloofde nog in de eerste jaren der negentiende eeuw slechts het gebruik eener vreemde vlag, als een schip zich aan de bewaking van oorlogvoerende partijen wenschte te onttrekken.

Terwijl de Ruyter zich in de Middellandsche Zee bevond, geraakte de Republiek in oorlog met Portugal, dat sedert de herstelling van het huis van Braganza aanspraak maakte op hetgeen de West-Indische Compagnie, gedurende de Spaansche overheersching, in Brazilië had veroverd. De hierover aangeknoopte onderhandelingen waren jaren lang sleepende gebleven en bij wijlen zoo goed als geheel afgebroken. De oorlog met Engeland had de Staten belet, de vorderingen der Portugeesche wapenen in Brazilië te stuiten, hetwelk dien ten gevolge in 1654 door de onzen was ontruimd. Wel beseffende, dat de Staten hem niet goedschiks in het ongestoorde bezit der veroverde streken zouden laten, had de Koning van Portugal een verbond met Engeland gesloten en de hulp van Frankrijk gezocht. Dit weerhield de Staten niet, hem de hun verschuldigde voldoening te vragen, zoodra het tijdelijk staken der vijandelijkheden in het Noorden zulks gedoogde. In September 1657 zonden zij eene vloot, onder den Luitenant-Admiraal van Wassenaer, naar de Taag.

Nadat de Nederlandsche gezanten, die zich aan boord dier vloot bevonden, vruchteloze pogingen hadden gedaan, om eenige vrij hoog gestelde eischen door het Portugeesche hof te doen inwilligen, legden zij den 22^{sten} October, eene formeele oorlogsverklaring over, waaraan Wassenaer, die eerst den 26^{sten} October met het eskader van de Ruyter versterkt werd, zijn recht tot het plegen van vijandelijkheden ontleende. Zeer nauw schenen de Staten het daarmede echter niet te nemen, dewijl zij de Ruyter hadden bevolen, zelfs voor de komst van Wassenaer, de rijk geladen schepen der Portugeezen des noods met geweld op of aan te houden, om hierdoor de latere onderhandelingen wat kracht bij te zetten.

In December keerde de Nederlandsche vloot met verscheidene prijzen van de kust van Portugal terug. Frankrijk deed nu voorstellen ter bemiddeling, welke den onzen echter niet aannemelijk voorkwamen. Daarom besloten de Staten, andermaal een eskader naar de Spaansche Zee te zenden, hetwelk in Mei 1658, sterk 22 schepen, onder den Vice-Admiraal de Ruyter derwaarts zeilde. Het plan om die scheepsmacht met andere bodems, onder den Luitenant-Admiraal van Wassenaer, aanzienlijk te versterken, en dan Portugal tot een door ons gewenschten vrede te nopen, werd evenwel niet ten uitvoer gebracht, omdat inmiddels andere gebeurtenissen hadden plaats gegrepen, waardoor het geschil met Portugal op den achtergrond geraakte.

Frederik III, Koning van Denemarken, had namelijk de wapenen opgevat tegen den Koning

van Zweden, terwijl deze den oorlog in Polen voortzette. Zoowel in Schonen als in Duitschland waren de Zweedsche landen bedreigd. Denemarken schonk op die wijze eenige verademing aan Polen, doch oogtte zelf bittere vruchten van zijne vredebreuk; want Karel X Gustaaf wendde zich ijlings naar zijn nieuwen vijand, veroverde Sleeswijk en Jutland, trok niet zonder verlies over het ijs der beide Belten, en verscheen in Februari 1658 voor Kopenhagen. Onder die omstandigheden zag de Koning van Denemarken zich genoodzaakt, door bemiddeling van den Britschen gezant, een nadeeligen vrede te sluiten, die te Roeskilde werd geteekend.

Aan dit alles hadden de Staten, die juist den oorlog met Portugal hadden aangevangen, niet rechtstreeks deel genomen, hoewel zij er zijdelings in betrokken waren, dewijl in het vredestractaat van Roeskilde een artikel was opgenomen, waarbij de twee koningen overeenkwamen, de Sond en de beide Belten voor alle vijandelijke oorlogsvloten van vreemde natiën gesloten te houden. Blijkbaar had dit geene andere bedoeling, dan het beperken van den invloed, dien andere mogendheden, zoo als de Staten-Generaal twee jaren geleden door het zenden eener vloot naar Dantzig, in de Oostzee konden doen gelden.

Met het oog op de gemelde bepaling moest het den onzen, ofschoon hun dit voor het oogenblik zeer ongelegen kwam, niet geheel ongevallig zijn, dat Zweden zelf het tractaat verscheurde, door in hetzelfde jaar de wapenen weder op te vatten en Kopenhagen andermaal te belegeren. Eene Zweedsche vloot verscheen in de Sond, om het beleg van den zeekant te ondersteunen.

Voor de Republiek, waar de handel op de havens der Oostzee, alleen aan vracht, jaarlijks wel zes en dertig tonnen gouds afwierp, was het bezetten van de Sond door de Zweden een alleszins bedenkelijke zaak, hoewel de Koning van het laatstgenoemde rijk verzekerd had, dat het geenszins in zijne bedoeling lag dien handel te belemmeren. Daarom besloten de Staten-Generaal, op herhaalden aandrang van Holland, dat er het meeste belang bij had, Denemarken te ondersteunen. Zij konden dit te gereeder doen, vermits het tractaat van Elbing, dat hen tot het tegendeel zou hebben verplicht, tot dusverre onbekrachtigd was gebleven.

Ingevolge het genomen besluit, zonden de Staten geene versterking naar de Portugeesche kust, en kregen de bevelhebbers, die met eskaders in het Kanaal en de bocht van Frankrijk kruisten, den last om onverwijld naar het vaderland terug te keeren. Weldra kon eene vloot de havens verlaten, die in het begin van November 1658, sterk 35 oorlogsschepen, 6 gewapende fluiten, 4 branders en vele kleine vaartuigen met voorraad, onder het bevel van den Luitenant-Admiraal van Wassenaer, met omstreeks 2000 man hulptrouwen voor de Sond ten anker kwam.

Op het aangeduide tijdstip waren de beide kasteelen Helsingborg en Kronenborg in de handen der Zweden, die voorts over eene vloot van ruim 40 zeilen, onder den Admiraal Karel Gustaaf Wrangel, konden beschikken, om aan de Nederlanders den doortocht te betwisten. De sterkte der Zweedsche vloot was geenszins te minachten, nadat er in de laatste jaren krachtige pogingen waren in het werk gesteld om haar te verbeteren. Evenals die van andere Noordsche mogendheden, droeg zij duidelijke sporen van Nederlandschen oorsprong. Zelfs bevonden zich op dit oogenblik onder de Zweedsche kapiteins drie Nederlanders, die terugdeinsden voor de gedachte, dat zij de wapenen tegen hunne

landgenooten zouden moeten voeren. Zij vroegen hun ontslag, dat hun echter, nu er een strijd op handen was, niet werd verleend. Ook de Zweedsche Vice-Admiraal Hendrik Gerritsz. was een Nederlander van geboorte.

Eerst den 8^{sten} November, ging de Nederlandsche vloot in drie eskaders onder zeil. De voorhoede werd gecommandeerd door den Vice-Admiraal de With, de middeltocht door Wassenaer zelf, en de achterhoede door den Vice-Admiraal Pieter Florisz. Van het geschut der kasteelen hadden de schepen, in het midden van het vaarwater, zoo goed als niets te lijden. Na die sterkten voorbij gezeild te zijn, tastten de onzen, tusschen negen en tien uren in den morgen, de Zweedsche vloot aan. Eene geregelde slagorde was er niet, en de hitte van den strijd, die omstreeks vijf uren aanhield, drukte vooral op de wederzijdsche vlaggeschepen.

Wrangel moest spoedig terugtrekken, uithoofde van den ontramponeerden toestand van zijn schip. Wassenaer, die zich aan boord van de *Eendragt* (72) bevond, had een hevigen aanval te doorstaan, terwijl hij zelf, door de jicht gekweld, voor zijne hut zat. Zijn vlaggekapitein Egbert Meeuwisz. Kortenaer kweet zich uitmuntend en verwierf zich, bij deze gelegenheid, den eernaam van „*ontsluiter van de Sond.*” Maar zijn ijver kon niet verhinderen, dat het er somwijlen voor het admiraalschip donker uitzag. „*Omtrent twee uyren,*” zegt Wassenaer zelf, „*lagen wy moederlyck alleen onder de Sweedtsche capitaelste scheepen, en hadden al ons want in stucken, onse zeylen aen flarden, tusschen 5 en 6 voeten water in ons schip, de brandt voor in de boech, tusschen de tachtich en negentich dooden en gequesten.*”

Onmiskenaar was er zekere verwarring in de vloot, en lagen de schepen te ver uiteen om elkander te kunnen bijspringen. Dien ten gevolge was de opperbevelhebber een tijd lang van de hulp der zijnen verstoken, „*Alle onse scheepen aen ly van ons, soo wydt als men met twee gootelingsschooten soude kunnen beschieten.*” Het is echter de vraag, of hij, die zoo schreef, door seinen of bevelen de verstrooidheid der zijnen niet had kunnen verhoeden. Maar kon men dit verwachten van een Admiraal, die noch een ervaren zeeman, noch een gezond en flink mensch was? Niet lang na den slag moest hij zich van zijn bed naar het vuur en van het vuur naar zijn bed laten dragen, hetgeen, volgens zijne eigene bekentenis, niet zonder invloed op den dienst was.

Witte Cornelisz. de With werd het slachtoffer van het gebrek aan orde en samenwerking. Twee uren lang hield hij met de *Brederode* den strijd vol tegen de overmacht, zonder dat er ontzet kwam opdagen. Eindelijk geraakte hij, te gelijk met een Zweedsch schip, aan lager wal, letterlijk doorvechtende tot zijn laatsten ademtocht. Het kostte ons den bodem, waarop Maarten Harpertsz. Tromp eene reeks van jaren had gevaren, en een zeeman, die zijne grootheid was verschuldigd geweest aan hetzelfde element, waaraan zijn vaderland die ontleende. „*Hy is buyten twyffel van de syne verlaten geweest, gelyck ick oock was,*” schrijft Wassenaer, daarbij voegende: „*Hy was een braef soldaet, ende hadden de andere altermael het sesde part willen uytstaen, dat wy uytgestaen hebben, hou voorseecker, dat niet een van de Sweeden daer af soude gekomen syn.*”

Pieter Florisz., de bevelhebber der achterhoede, was insgelijks gesneuveld. Het bloed van hem en anderen had evenwel niet vruchteloos gestroomd; want de overwinning was, zonder eenigen twijfel, aan de zijde der onzen. Behalve verscheidene Zweedsche schepen, die vernield waren, werden er drie in zegepraal opgebracht, terwijl het verlies aan materieel

der Nederlanders zich tot dat van de *Brederode* (54) bepaalde. Wat meer zegt, de Zweden begaven zich met het grootste gedeelte hunner vloot naar Landskrona. Hoewel het den onzen wel niet gelukte hen daar te bereiken, hadden zij zich toch den weg gebaand naar Kopenhagen.

Uit de hierboven aangehaalde woorden van Wassenaer blijkt, hoe deze over het gedrag van het personeel oordeelde. Nog minder vleidend luidt het, als men hem, naar aanleiding van hetgeen met de voorhoede was gebeurd, hoort zeggen: „*Ick salder my soo scherp als 't mogelyck is op informeren en ben ick het straffen niet machtich, gelyck ick vrees, dewyl myn Hoofftofficieren doodt syn, en diegene die buyten suspicie syn van wandebvoiren begaen te hebben, soo cleyn in getal dat men der geen crijchsraedt uyt soude connen formeren, soo sal ick met Godts hulp weer int vaderlandt gecomen synde U Ho. Mo. de straffe recommanderen die noodtsaeckelyck sal moeten geschieden.*” Zeker klonk dit nog al vreemd, na eene overwinning, die toch niet alleen door het admiraalschip behaald kon zijn. Uit dien hoofde kwamen de regeering van Amsterdam en de Admiraliteit dier stad er tegen op, en beschuldigden zij den opperbevelhebber zelve van gebrek aan beleid. Ook bij vele leden der Staten van Holland rezen bedenkingen tegen den Luitenant-Admiraal, die later in algemeene bewoordingen eenige ophelderingen gaf, waarmede men zich tevreden stelde, ofschoon het de verwijdering, tusschen hem en die van Amsterdam ontstaan, niet geheel wegnam.

Wassenaer overwinterde met de vloot te Kopenhagen, en had met de zijnen een werkzaam deel aan de verdediging der stad, die in Februari door de Zweden werd belegerd, waarbij de bedrevenheid der Nederlandsche matrozen in de bediening van het geschut uitmuntend te stude kwam. Zeer lofwaardig kweet zich in de volgende maand Kapitein Bankert, wiens schip de *Zeeridder* (28) door het ijs medegesleept, nabij het eiland Ween, zoowel van de land- als van de zeezijde werd aangetast, maar door zijne kloekmoedigheid behouden bleef.

Intusschen wekten de verrichtingen der onzen in het Noorden de ijverzucht van Engeland en Frankrijk op. Het eerste, na Cromwell's dood, minder geneigd dan vroeger, zich rechtstreeks voor Zweden te verklaren, had reeds in December een eskader naar de Sond gezonden, dat er slechts eene wijle vertoefde. Het bericht daarvan had de Staten hun besluit tot het terugroepen van een gedeelte der vloot doen intrekken, en veeleer met een verdubbelden ijver aan hare versterking doen arbeiden. Om het benodigde volk te erlangen, verboden zij tijdelijk de zeevaart, doch onder zekere bepalingen, met dit gunstig gevolg, dat de reederijen binnen weinige dagen, ten behoeve der vloot, 1200 matrozen leverden. Nadat eene vrij aanzienlijke vloot, onder den Admiraal Montague, uit de Britsche havens naar het Noorden was gezeild, kon in Mei 1659 ook eene Nederlandsche van 40 oorlogsbodems, met 4 branders, eenige voorraadschepen en 4000 man hulptroepen derwaarts vertrekken.

Niet zonder tegenkanting van Zeeland, en tot groot leedwezen van Jan Evertsen, die zich hierover zeer gevoelig betoonde, was het bevel over die scheepsmacht aan den Vice-Admiraal de Ruyter opgedragen. In Holland was deze ongetwijfeld de oudste, daar Kortenaer en Meppel, eerst na het sneuvelen der beide andere Vice-Admiraals, tot dien rang waren verheven. Jan Evertsen daarentegen had, lang te voren, dezelfde waardigheid in Zeeland bekleed, en meende nu billijkerwijs aanspraak te hebben, om niet gesteld te

worden onder de Ruyter, die vroeger als Commandeur onder hem gediend had. Holland erkende de meerdere dienstjaren van Evertsen alleen, door hem als den tweeden persoon der vloot te beschouwen; doch wist bij deze en andere gelegenheden te bewerken, dat bij ontstentenis van den opperbevelhebber, het commando over de vereenigde vloot niet aan hem te beurt viel. Men moet zich verbazen over de uiterst beperkte beteekenis, welke de meeste Hollandsche regenten dier dagen aan de schoone spreuk onder het wapen der Unie schenen te hechten.

In het voorjaar van 1659 waren onderhandelingen aangeknoopt, die het herstel van den vrede tusschen Zweden en Denemarken ten doel hadden. Om vooreerst nieuwe botsingen te verhoeden sloten eenige gemachtigden der Staten-Generaal den 21^{sten} Mei met de gezanten van Engeland en Frankrijk te 's Gravenhage een tractaat, waarin de eersten namens hunne lastgevers beloofden, dat de Ruyter zich, gedurende drie weken, noch met Wassenaer, noch met de Denen zou vereenigen. De vereischte bevelen werden den Vice-Admiraal nagezonden, die bij het rif van Schagen ook een brief van Montague ontving, door een Engelsch vaartuig, dat sedert half April aldaar had gekruist. Montague verzekerde de Ruyter, dat hij volstrekt onzijdig zou blijven, en hoopte, dat de Nederlandsche bevelhebber van zijne regeering denzelfden last mocht hebben ontvangen. Later werd het gemelde tijdsverloop met nog drie weken verlengd, tot groote ergernis van vele Nederlandsche zeeofficieren. Immers konden de Zweden ongestoord allerlei maatregelen nemen, terwijl eene Nederlandsche vloot van meer dan 70 schepen, met meer dan 3000 stukken en, met inbegrip der hulptroepen, omstreeks 17.000 man aan boord hebbende, het niet mocht verhinderen. Vóór het verstrijken van den gestelden termijn, verlengde men den wapenstilstand nogmaals. Beide koningen verloren, onder al dat gehaspel, hun geduld, en de zeelieden insgelijks. Wassenaer schreef in Augustus, dat het recht verdrietig was, zoo tusschen hangen en worgen te zitten, en dan nog in 't vaderland over ieder mans tong te rijden. Eerlang kwam aan die gedwongen werkeloosheid der zeemacht, een einde en kreeg het Nederlandsche personeel ruimschoots gelegenheid zich lauweren te verwerven. Gewichtige gebeurtenissen waren in Engeland zelf ophanden. Na het terugtreden van Richard Cromwell, die slechts eene kleine wijle de waardigheid zijns vaders had bekleed, begon men aan de herstelling der Stuarts te arbeiden. Montague verlangde hierbij tegenwoordig te zijn, en kwam in September, tot niet geringe verbazing van velen, in Engeland terug, onder voorwendsel van geen leeftocht meer te hebben. In dezelfde maand kwamen hier te lande eenige koopvaarders uit de Sond met de gebalsemde lijken van de Vice-Admiraals Witte Cornelisz. de With en Pieter Florisz.

Het vertrek van Montague schonk aan de Staten meer vrijheid van handelen. Zij willigden thans het verzoek van Wassenaer in, die om redenen van gezondheid verlangde teruggeroepen te worden. In November keerde hij huiswaarts met een twintigtal schepen, waarop zich ook Jan Evertsen en Meppel bevonden. Zoo als reeds vroeger gezegd is, droeg het gedrag van den Luitenant-Admiraal de algemeene goedkeuring niet weg. Inmiddels hadden de Staten van Holland op doortastende maatregelen aangedrongen, en was de Ruyter, op wien nu het bevel der vloot was overgegaan, niet werkeloos gebleven. De weigering van den Koning van Zweden, om zich aan de gestelde voorwaarden te onderwerpen, had tot handelen gerechtigd. Met Deensche schepen en landingstroepen versterkt, ging de Ruyter den 6^{den} November van Kiel onder zeil naar Nyborg, en van hier

naar Kartemunde, waar den 10^{den} eene landing plaats greep, waarbij de ritmeester Buat, een Franschman in Nederlandschen dienst, met den degen in de hand uit eene der sloepen in het water sprong, en de vereenigde troepen van de Republiek, Denemarken en andere bondgenooten voorging. Het Zweedsche leger week en verloor het eene punt na het andere, tot dat geheel Funen, met uitzondering van Nyborg vermeesterd was. Den 25^{sten} November verscheen de Nederlandsche vloot voor die laatste wijkplaats der Zweden, en dwong haar, na een kort, doch hevig bombardement, tot de overgave. Met Nyborg viel het overschot van het Zweedsche leger op Funen den bondgenooten in handen, met uitzondering van de beide aanvoerders, die zich in tijds uit de voeten gemaakt hadden. Tot dusverre was er gezegepraald, waar de Nederlandsche vloot zich had vertoond. In verband met de klachten van Wassenaer over het personeel, mocht de Ruyter er in zijn schrijven aan den Stadhouder van Friesland op wijzen, dat de benijders van ons lieve vaderland thans konden zien, dat er nog eerlijke dienaars in den dienst van H. H. M. werden gevonden. Geen wonder, dat vooral de Denen van den schrik onder de Zweden te weeg gebracht gebruik wenschten te maken, om deze op Seeland aan te tasten, en hen ook van dit eiland te verdrijven. Hiertegen opperde de Ruyter echter bezwaren, hetzij wegens den toestand zijner vloot, of om staatkundige beweegredenen. Er werd niets van eenig belang meer verricht, en na eene wijle gekruist te hebben, begaf de Nederlandsche vloot zich ter overwintering naar Kopenhagen.

Karel Gustaaf, die verschrikt van tafel opsprong, toen hij de gebeurtenissen op Funen hoorde, trok zich de geleden verliezen zeer aan, en begon tot den vrede te neigen. Niet zelden openbaarde hij zijn misnoegen over de langzaamheid der diplomaten, gekrenkt als hij reeds was door de gedachte, dat eene republiek aan twee gekroonde hoofden de wet stelde. Nog voor dat de onderhandelingen tot eene uitkomst hadden geleid, overleed de oorlogzuchtige vorst, den 23^{sten} Februari 1660. Kortenaer, niet lang daarna met eenige oorlogsschepen en vele koopvaarders naar het vaderland vertrokken, bracht er die belangrijke tijding. Voorloopig waren geene vijandelijkheden meer gepleegd en hadden de onzen zich bepaald tot het tegenhouden der Zweedsche vloot, toen deze van Landskrona naar de Oostzee wilde verzeilen. Op verzoek der Denen, gingen de Nederlandsche scheepsbevelhebbers niet verder. In weerwil van de bezwaren door de Engelsche en Fransche gezanten geopperd, hielden zij evenwel de Zweedsche vloot geblokkeerd, totdat men het eens was over de vredesvoorwaarden.

Den 6^{den} Juni 1660 werd de vrede tusschen de beide Noordsche kroonen, in de nabijheid van Kopenhagen, geteekend. Het tractaat van Roeskilde strekte daarbij in de meeste opzichten tot grondslag. Niets had de Republiek hierin meer gehinderd dan het artikel, waarbij de koningen waren overeengekomen, de Sond voor vreemde oorlogsschepen gesloten te houden. Thans liet men het geheel achterwege. Inmiddels hadden de Nederlandsche gezanten ook het tractaat van Elbing vernieuwd met bepaling, dat het van kracht zou worden, zoodra de vrede met Denemarken was getroffen. Blijkbaar had de Republiek zich niet te vergeefs in de Noordsche zaken gemengd. Hare tusschenkomst had den vrede hersteld en eene betere verstandhouding met de beide mogendheden ten gevolge. Het belang van den handel op de Oostzee vorderde zoowel het eene, als het andere.

Met het overschot zijner vloot vertoefde de Ruyter nog eenigen tijd in de Sond, om het oog

te houden op de aanvankelijke nakoming van het tractaat. Hij werkte mede tot de ontruiming van Denemarken, welks Koning hem uit erkentelijkheid tot den adelstand verhief, met het praedicaat van Ridder, en hem tevens eene lijfrente van 2000 gld. schonk. Eindelijk keerde de Vice-Admiraal met de nog aanwezige schepen en hulptroepen naar het vaderland terug, waar hij den 3^{den} September 1660 aankwam.

Terwijl de Nederlandsche vloot zich in het Noorden zoo uitstekend had gekweten, was het bijleggen der geschillen met Portugal, waartoe zij aanvankelijk had medegewerkt, tot een nader tijdstip verschoven. Intusschen waren, na de hierboven gemelde oorlogsverklaring, onderhandelingen aangeknoopt, die eene herhaalde zending der vloot overbodig maakten. Volgens het vredetractaat, hetwelk den 6^{den} Augustus 1661 te's Gravenhage tusschen de Staten-Generaal en den Koning van Portugal werd gesloten, moest echter de West-Indische Compagnie, tegen eene schadeloosstelling van 8 miljoen gld. en de verzekering van eenige gunstige handelsbepalingen, afstand doen van hare eischen op Brazilië. Deze uitkomst rechtvaardigde ten volle het oordeel van hen, die twintig jaren vroeger hadden gezegd, dat het herstel der onafhankelijkheid van Portugal den onzen, in de gevolgen, veeleer zou schaden dan baten.

Meer dan een jaar verliep, voor dat het tractaat met Portugal door beide partijen was bekrachtigd. Onderwijl hadden de Staten-Generaal in 1662 ook met Frankrijk en Engeland nadere overeenkomsten aangegaan, waarbij vroegere ten grondslag gelegd waren. Hoogst belangrijk zijn die stukken voor de kennis van het toenmalige zeerecht. Men ziet er uit, dat zich eene toenemende behoefte aan internationale bepalingen deed gevoelen, naarmate handel en zeevaart de verschillende natiën meer met elkander in aanraking brachten. Om daarin te voorzien, stelden de gouvernementen onderling regelen vast, waaraan hunne onderdanen zich bij voorkomende gelegenheden moesten houden. De overeenstemming, die tusschen vele afzonderlijke bepalingen heerschte, baande den weg tot eene meer algemeene opvatting van het zeerecht.

Behoudens de vernieuwing der tractaten van 1640 en 1645, was de voorname strekking van het tractaat van Elbing, tusschen Zweden en de Staten-Generaal, elkander de vrije vaart te waarborgen in de Oostzee, de Noordzee en de daarin uitlopende rivieren. Vergelijkt men de tractaten, door de Staten-Generaal met Portugal, Frankrijk en Engeland gesloten, onderling en met het reeds bestaande, dan blijkt het onmiskenbaar, dat ook andere natiën de mildere begrippen der Republiek meer en meer begonnen te huldigen. Het in beslag nemen van schepen en volk werd, in Art. 25 van het tractaat met Frankrijk, even stellig verboden, als in dat van Munster. Met Engeland kwamen de onzen bij Art. 18 overeen, dat schepen en volk alleen in den hoogsten nood zouden worden in beslag genomen, tegen behoorlijke vergoeding. Portugal verbond zich bij Art. 11, daartoe niet over te gaan, zonder de toestemming van de Staten of de eigenaars.

Als oorlogscontrabande, werden in Art. 28 en 29 van het tractaat met Frankrijk dezelfde artikelen opgesomd, als in dat van 1650 met Spanje, hetgeen ook bij den Pyreneeschen vrede in 1659 tusschen dit laatste rijk en Frankrijk was geschied. Dergelijke opsomming had bij de overeenkomst met Engeland niet plaats. Allerzonderlingst was de bepaling, in Art. 12 van het tractaat met Portugal, waarbij het den onzen werd vergund handel te drijven in kriegsbehoeften zelfs met de vijanden van den Koning, indien de bedoelde artikelen slechts niet uit de Portugeesche havens afkomstig waren, welke vergunning ook in een

tractaat van 1642 tusschen Portugal en Engeland voorkomt.

Over het aandoen van elkanders havens met oorlogsschepen, waren alle partijen het in hoofdzaak eens. Alleen met betrekking tot het aantal, dat te gelijker tijd van de vergunning gebruik mocht maken, heerschte eenig verschil. Het tractaat met Portugal stelde in Art. 19 de groote of versterkte havens voor zes schepen te gelijk, de kleine en niet versterkte voor de helft daarvan open. Engeland hield zich bij Art. 25 aan het vroeger bepaalde getal van acht bodems. Tusschen Frankrijk en de Staten-Generaal werd het juiste aantal niet genoemd, en was alleen overeengekomen, dat beide partijen met bescheidenheid van de vergunning gebruik moesten maken, zoodat het verblijf van een groot aantal oorlogsschepen in eene bevriende haven geen achterdocht gaf ¹⁾). Storm en zeegevaar waren, in de oogen van alle partijen, voldoende redenen om van de gemaakte bepalingen af te wijken. In dit geval behoefde de commandant van eene vloot of een eskader aan de hoogste autoriteit der plaats slechts kennis te geven van de oorzaak zijner komst, en mocht hij niet langer verwijlen, dan zij hem vergunde.

Met betrekking tot vijandelijk goed, dat zich in een onzijdig schip bevond, had de Republiek andere natiën tot meer vrijgevigheid bewogen. Van Portugal had zij verkregen, dat volgens Art. 24 de vlag de lading zou dekken. Tegenover Frankrijk, hetwelk op grond van oude bepalingen en met afwijking van de bestaande, menig Nederlandsch schip had doen opbrengen en verbeurd verklaren, waarin ook goed van den vijand geladen was, zou voortaan de Nederlandsche stelling „*vrij schip, vrij goed*” gelden. Daarentegen zou, overeenkomstig den Franschen stelregel „*robe d'ennemi confisque celle d'ami,*” de lading van vijandelijke schepen verbeurd verklaard worden. Het laatste was den Neder]andschen handelaar meer onverschillig, dan het eerste, omdat hij zijne schepen gaarne bezigde tot het overvoeren van vreemden eigendom, doch zich voor zijn eigen goed slechts bij uitzondering van vreemde schepen bediende. Het vervoeren van oorlogscontrabande zou, volgens Art. 39, alleen met het verlies der verboden waar worden gestraft. Zelfs mocht de schipper, wiens lading slechts voor een gedeelte uit verboden waar bestond, niet eenmaal in zijne reis worden belemmerd, wanneer hij dat gedeelte zijner lading in zee wenschte over te geven. Deze bepaling, in sommige gevallen zeker nog al bezwaarlijk na te komen, was voorwaar hoogst gematigd, en luidt geheel anders dan die van 1646, volgens welke het vervoeren van oorlogscontrabande het verlies van schip en lading zou na zich slepen.

¹⁾ *De Cussy, Phases et causes célèbres du droit maritime, I p. 146, noemt het tractaat van 1810 tussen Groot-Brittanje en Portugal het enige, waarbij het aantal oorlogsschepen niet werd beperkt. Hij geeft verschillende getallen uit andere tractaten, maar zwijgt van hetgeen tusschen Frankrijk en de Republiek was overeengekomen.*

Frankrijk en Engeland beiden kwamen bij Art. 16 en 12 van hunne tractaten met de Staten-Generaal overeen, dat het den respectieven onderdanen zou verboden zijn, kaperbrieven van vreemde mogendheden aan te nemen, op straf van in zoodanig geval als zeeroovers behandeld te worden. Tevens beloofden de contracteerende partijen bij Art. 23 van het tractaat met Engeland en Art. 17 van dat met Frankrijk, dat zij zelve geene brieven van

schaverhaling zouden uitreiken, dan drie of vier maanden, nadat te vergeefs om recht was gevraagd.

Artikel 10 van het tractaat met Engeland herhaalde de verplichting tot strijken. Artikel 14 moest voorzien in het bijleggen van toekomstige geschillen, terwijl Artikel 15 over de regeling der vroegere handelde. Weder bewaarde dit tractaat het stilzwijgen over het visiteeren van schepen. Met Frankrijk was dienaangaande weder overeengekomen, dat het zich moest bepalen tot het inzien der zeebrieven en andere scheepspapieren. In volle zee, moest dit op een schot afstands geschieden. Volgens Art. 44 mochten de rechthebbenden alle in Frankrijk gestrande goederen binnen jaar en dag opvorderen, tegen betaling van bergloon.

Ondanks de meerdere eenparigheid, welke door de hier gemelde en andere tractaten, met betrekking tot sommige punten, begon te komen, bleef er nog veel onzeker. Bovendien waren de rechten of gebruiken soms verschillend, naar gelang men tegenover de eene of de andere natie stond. Voor den zeeofficier was dit lastig genoeg. Verstoken van den raad van deskundigen, moest hij dikwijls in zee, of in eene vreemde haven beslissen, wat al dan niet geoorloofd was. Ook met den besten wil, kon hij lichtelijk dwalen; bij een minder goeden wil, ontbrak het in de meeste gevallen, na het begaan eener overtreding, niet aan redenen tot versooning. Hierom was de zeehandel, in weerwil van alle gesloten tractaten, nog geruimen tijd eene milde bron van allerlei geschillen en haarkloverijen.

Treurig was het gesteld met de verhouding, waarin de zeevarende mogendheden der Westersche Christenheid zich tegenover de Barbarijsche staten geplaatst zagen. Reeds het verschil van meening, of deze al dan niet den naam van roofstaten verdienden, toont genoegzaam, dat de betrekkingen met hen ten minste iets zeer eigenaardigs hadden.

Ongetwijfeld deden hunne zoogenaamde kapers, ook zonder uitdrukkelijke oorlogsverklaring, meer dan die van andere mogendheden in een geregelden oorlog.

Daarentegen hadden beschaafde natiën dezelfde bewoners der Afrikaansche kust, die het volkenrecht in zoo menig opzicht schonden, toch stilzwijgend in haar midden opgenomen, door nu en dan verdragen met hen te sluiten.

Nadat de Ruyter voor het laatst in de Middellandsche Zee was geweest, hadden vele rooverijen er den handel benadeeld. Zelfs waren de Algerijnen in 1659 tot in het Kanaal gezien. Op schrikbarende wijze was het aantal roofschepen in de laatste jaren toegenomen. Men begrootte het in den aanvang van 1661 op niet minder dan 50 bodems, waarvan er, alleen te Algiers, 18 te huis behoorden, die eerlang met 4 andere zouden vermeerderd worden. Tripoli bezat roofschepen van dertig en meer stukken, waartegen de gewone konvoiers niet waren opgewassen.

Velen hunner hadden zich naar behooren gekweten; doch er was, tot beteugeling van den overmoed der Barbarijsche kruisers, meer noodig, dan het gewone konvooi. Alle zeevarende mogendheden hadden in dit opzicht hetzelfde belang. Wel verre echter van het bestaande kwaad gemeenschappelijk te bestrijden, weigerden sommige iets te doen en verkozen andere zich te bepalen tot het beschermen harer eigen belangen. Voor de Republiek was het beteugelen der vrijbuiters eene levensvraag. Daarom ging zij voor, waar anderen achterbleven. Volgens het getuigenis van Miège, in zijne „*Histoire de Malte*,” komt haar de eer toe, dat zij het eerst paal en perk heeft gesteld aan de rooverijen der Barbaresken. Tot dit einde kruiste de Ruyter van 1661 tot 1663 in de Middellandsche Zee,

waar hij verdragen met Tunis en Algiers tot stand bracht. Bij zijn vertrek liet hij, tot voortzetting zijner taak, eenige schepen achter onder C. Tromp, die kort te voren uit het vaderland was gekomen. Alle verdragen met de Barbarijsche staten waren toch, blijkens het onophoudelijk verbreken en vernieuwen daarvan, slechts zwakke waarborgen, indien er geene oorlogsschepen tegenwoordig waren, om op hunne naleving aan te dringen. Sommige schippers bezaten de middelen om de roovers af te weren, en maakten daarvan met een gewenschten uitslag gebruik; maar over het algemeen werden de plakkatens op de bemanning en bewapening der koopvaarders slecht nagekomen. Telkens moesten deze vernieuwd worden, hetgeen ook in 1663 plaats had. Vele klachten, in hetzelfde jaar geuit, deden de Staten besluiten, den Vice-Admiraal de Ruyter weder naar de Middellandsche Zee te zenden, waar hij in 1664 aankwam.

Bij zijne komst vond de Ruyter er een Britsch eskader, onder den Vice-Admiraal Lawson. Dit gaf weldra aanleiding tot een verschil van gevoelen over de bedoeling van Art. 10 van het laatste tractaat: niet zoo zeer tusschen Nederlanders en Britten, dan wel tusschen de eersten onderling. Lawson had namelijk, bij eene ontmoeting der beide eskaders, die overigens zeer vriendschappelijk was geweest, het strijken der vlag niet op dezelfde wijze beantwoord, als reden opgevend, dat hem bevolen was, voor niemand te strijken. Onbeleefd mocht het zijn; doch het was niet in strijd met het tractaat, waarin wel het saluut, maar niet het beantwoorden daarvan was voorgeschreven. Voor een bevelhebber moest eene zoo letterlijke opvatting natuurlijk grievend zijn. Mocht hij er daarom evenwel van afwijken? Vreemd klinkt het ongetwijfeld, als men de Ruyter, op grond van zekeren mondelingen last, hoort besluiten, voortaan niet meer te strijken. Dubbel gevaarlijk was het voorzeker dit besluit op te volgen, nadat de Admiraliteit, met het oog op de inmiddels gerezen geschillen met Engeland, hem uitdrukkelijk had bevolen, vooralsnog eene behoorlijke vriendschap met de Britten te onderhouden. Hij deed nochtans tot tweemaal toe, wat hij zich had voorgenomen, zonder dat Lawson hem dit euvel scheen te duiden. Minder goed namen echter de Staten van Holland het gedrag van den Vice-Admiraal op. Immers schreef de Raadpensionaris aan den Commissaris der Staten-Generaal, die zich op het eskader bevond: *„dat het voor een Officier en Dienaer van 't Landt, die meermalen schriftelyke last ontfangen heeft, om sich naer 't voorschreeven ende alle andere tractaten van den Staet te reguleeren, zeer bekommerlyk ende geensints geraden is, sich selven daarvan te dispensereren op 't fundament van eene mondelinge ordre, waerby de te doene salutatie aen eene contrasalutatie soude wesen gerestringeert ende gebonden. — In gevalle de voornoemde Vice-Admiraal Lauson, ofte eenig ander opperhoofd van de Engelsche vloote, buyten vermoeden, andermael in gebreeke mochte blyven de contrasalutatie, als boven, te doen, dat hy Vice-Admiraal voornoemt in sulken cas daerop sal dienen te versoeken speciale resolutie ende odre van de Heeren Staten-Generael, om sich daer naer onbekommert ende veyliglyk te mogen reguleren.”*

Hoogst opmerkelijk is de hierop volgende beweegreden:

„Uw Ed. gelieve te noteren, dat, alhoewel het ingeleyde tiende articul van 't Tractaet uytdruckt de Brittannische zeen, daeronder de Middelandtsche zee notoirlyk niet en is begrepen, echter de intentie van den Staet altydt is geweest, daer ontrent geen

onderscheyt van plaetsen te maecken, maer in alle gewesten, indistinctelyk op eene en de zelve wijze de salutatie te laten doen: op dat de Engelschen, by contra practycque, daer uyt in tyden en wylen niet souden komen te allegeren haer eenig meerder recht over de Brittannische zee, als elders, in eenige afgelegene quartieren te competeren.”

Weldra kreeg het eskader van de Ruyter eene andere bestemming, zoodat hij voorloopig op het genomen besluit niet behoefde terug te komen. Eerlang kwamen ook de Franschen, die tot dusverre aan den eisch der Britten slechts bij uitzondering hadden toegegeven, tegenover Nederland met soortgelijke aanspraken voor den dag.

Karel II hersteld. — Nieuwe verwikkelingen met Engeland. — Uitrusting eener vloot onder den Luitenant-Admiraal van Wassenaer. — Holmes verovert eenige plaetsen op de kust van Guinea en Nieuw-Nederland. — Ook de Ruyter derwaarts gezonden. — Vijandelikheden der Britten in Europa. — Oorlogsverklaring in 1665. — Toestand van het Nederlandsche zeewezen. — Uitbreiding van het kader der vlagofficieren.

HOOFDSTUK XXIII

De plannen tot het herstel der Stuarts, waarvan hiervoor met een enkel woord is gewaagd, hadden de beoogde uitkomst gehad. Karel II had in 1660 den troon bestegen en was met uitbundige vreugde door zijne onderdanen ingehaald. Geen zijner voorgangers had ooit dermate de liefde des volks genoten, als Karel II in den aanvang zijner regeering. Ook bij een schier volmaakt bestuur, had dit niet kunnen voortduren; hoeveel te minder dus, toen de Koning eerlang grove misslagen beging. Hieronder was het verkoopen van Duinkerken aan Frankrijk wel een der voornaamste. Algemeen was de verontwaardiging der Britten, over de lichtzinnigheid, waarmede hun Koning daarbij te werk was gegaan.

Was het wonder dat Karel II naar middelen uitzag, om de verloren genegenheid zijner onderdanen ten minste eenigermate te herwinnen? Was het wonder dat hij bij voorkeur aangreep, wat velen hunner kon bekoren? Niets was hiertoe meer geschikt, dan al wat het opbeuren van den handel ten oogmerk had. Evenals de Nederlanders, waren toch de Britten door de ligging van hun land tot eene handeldrijvende natie bestemd; maar hunne pogingen, om die bestemming te bereiken, waren tot dusverre minder naar wensch geslaagd, dan die hunner mededingers. In de Republiek der Vereenigde Nederlanden brachten talrijke vloten jaarlijks schatten, uit alle oorden der wereld. Onder alle hemelstreken wapperde de vlag der Staten. Alleen de Oost-Indische Compagnie, een hunner handelslichamen, ofschoon dan ook verreweg het machtigste, kon er op bogen, dat zij thans 140 schepen met 25.000 matrozen en soldaten in dienst had. Onopgemerkt was de voorspoed der Nederlanders niet gebleven. De Acte van Navigatie en andere maatregelen in Groot-Brittanje waren het uitvloeiisel geweest van den naijver der Britten. Alle verbodsbepalingen hadden evenwel niet ten volle uitgewerkt, wat men daarmede had bedoeld, hetgeen de Britsche kooplieden „*tot razernij bracht.*” Bovendien had de Republiek der Vereenigde Nederlanden, groot en machtig geworden door den ondernemingsgeest harer bewoners, in de laatste jaren een staatkundigen invloed gekregen, die haar slechts te

gevaarlijker kon maken.

Ongetwijfeld moest een oorlog met de Republiek, onder de gegeven omstandigheden, den Britten niet ongevallig zijn. Met de persoonlijke inzichten van Karel was hij niet in strijd; want het vorstelijk onthaal, hem na zijne verheffing van de zijde der Staten ten deel gevallen, had hem de onverschilligheid niet doen vergeten, waarmede hij gedurende zijne ballingschap was behandeld. Hem ten gevalle, was de Acte van Seclusie herroepen; maar dit had den jongen Prins van Oranje nog weinig gebaat. De Staatspartij, welke dat alles dreef, had zich inmiddels nader aan Frankrijk verbonden. Heimelijk bevorderde het laatste de verwijdering tusschen Engeland en de Republiek om later zoo mogelijk op beider verzwakking eigen grootheid te kunnen bouwen. Niets schrikte Karel ernstig af; zelfs niet de onvoldoende staat zijner vloot. Waarschijnlijk lachte het vooruitzicht om eenige voor den oorlog bestemde gelden tot andere einden te kunnen bezigen, dien verkwistenden vorst reeds bij voorraad toe. Hoe dit zij, de Hertog van York, 's Konings broeder, en anderen, die tot den oorlog rieden, vonden een beter gehoor dan enkele vredelievende dienaren der kroon. Bij de heerschende stemming aan het Britsche hof, was er slechts een geschikt voorwendsel noodig. En dit was niet moeielijk te vinden in sommige koloniën, welker grenzen niet nauwkeurig afgebakend waren, of welker rechtmatig bezit aan zekeren twijfel onderhevig was. Oneenigheden over koloniale aangelegenheden waren te dien tijde aan de orde van den dag. Met Zweden en Denemarken had de Republiek geschil over hare bezittingen op de kust van Guinea; met Frankrijk over de kolonisatie van Cayenne. Ondanks alle tractaten, was er over het recht op sommige bezittingen en over den handel op andere, vooral tusschen Nederland en Groot-Brittanje, weder een overvloed van geschilpunten gerezen. Meermalen hadden de Britten zich beklaagd over het bezetten van Cabo Corso door de West-Indische Compagnie. In 1661 was zekere Holmes door hen naar de kust van Guinea gezonden, niet zoo zeer om het genoemde fort te hernemen, dan wel in het algemeen tot het plegen van vijandelijkheden, dewijl de Britten het er voor hielden, dat hun eigenlijk de geheele kust van kaap Verd tot aan kaap de Goede Hoop toekwam. Beducht voor den handel der West-Indische Compagnie, hadden de onzen zich over den tocht van Holmes beklaagd, waarna de Koning beloofd had de zaak te onderzoeken. Intusschen was de Oost-Indische Compagnie alles behalve genegen tot de overgave van Poeloe-Ron, dat volgens het vredestractaat van Westminster moest worden afgestaan. Terwijl het geschil over de kust van Guinea nog hangende was, zag de West-Indische Compagnie eene andere van hare koloniën bedreigd, namelijk Nieuw-Nederland, eene streek in Noord-Amerika, waar zich oorspronkelijk Nederlanders hadden gevestigd. Deze kolonie, in 1621 door de West-Indische Compagnie overgenomen, was sedert door aankoop vergroot. Eene som van drie millioen, aan haar besteed, begon reeds eenige voordeelen af te werpen. Nieuw-Amsterdam en verscheiden andere plaatsen waren verrezen, ofschoon de Nederlandsche bevolking nog altijd gering was. Hooge verwachtingen koesterde men hier te lande van de toekomst dier kolonie, waarvoor de West-Indische Compagnie echter niet die zorg schijnt te hebben gedragen, waaraan zij, vooral wegens de nabijheid der Engelsche bezittingen, dringende behoefte had. Eerlang sloegen de bewoners van Nieuw-Engeland begeerige oogen op de slecht verdedigde Nederlandsche kolonie, zochten twist over de grenzen en eindigden met op de geheele uitgestrektheid daarvan aanspraak te maken.

Er was dus in den aanvang van 1664 brandstof genoeg voorhanden ten gerieve der oorlogzuchtige partij. Nog voor dat de West-Indische Compagnie hare klachten indiende over de aanmatigen der Britten in Nieuw-Nederland, bracht de Engelsche gezant Downing te 's Gravenhage vele handelingen der onzen in andere oorden ter sprake. Het Parlement mengde zich in de zaak en drong bij den Koning op doortastende maatregelen aan, hetgeen den oorlog zoo goed als zeker maakte.

Schrijvers der tegenpartij erkennen, dat de meeste der opgesomde grieven zeer onbeduidend waren, en dat men zich daarom geen groot denkbeeld van de rechtmatigheid der gedane eischen kan vormen. Stilzwijgend kon men deze evenwel niet voorbij gaan, waarom de Staten-Generaal, die inmiddels iets vernomen hadden van nieuwe vijandelijkheden op de kust van Guinea, het besluit namen, ter vereffening van alle hangende geschillen, een buitengewonen ambassadeur naar Engeland te zenden. Den 17^{den} Juni 1664 vertrok de heer van Goch, als zoodanig. De onderhandelingen hadden evenwel niet den gewenschten uitslag. Zelfs over de bedoeling van sommige woorden in het tractaat, dat in dergelijke gevallen moest voorzien, was men het niet eens. Ook de aanspraken der onzen, die later tegen die der Britten werden uitgewisseld, waren geenszins onbeduidend. Niet zonder reden scheen de West-Indische Compagnie te hebben beweerd, dat de Britten met vele wonderlijke klachten voor den dag kwamen, om de gepleegde vijandelijkheden een schijn van recht te geven. Zeker waren zij gedurende de onderhandelingen, zoowel binnen als buiten Europa, ijverig in de weer.

De ongewone drukte in de Britsche havens wekte hier te lande eene zeer verklaarbare bezorgdheid, ofschoon het aantal der in dienst zijnde schepen vooralsnog gering was. Ten einde niet andermaal geheel onvoorbereid in een oorlog gewikkeld te worden, hadden de Staten-Generaal in Mei 1664 tot het uitrusten van 30 schepen besloten. Onder het bevel van Wassenaer, moest die vloot zich nabij de vaderlandsche kust ophouden, des daags onder zeil en des nachts ten anker. Beseffende hoe gevaarlijk het was een vlootvoogd in dit opzicht te zeer te binden, schreef de hooge regeering hem voor, met die schepen zoo dicht bij den wal te blijven, als behoudens zeemanschap kon geschieden. Voorts moest de Luitenant-Admiraal de koopvaardij beschermen, door middel van kleine vaartuigen de bewegingen der Britten doen waarnemen, zich bij een aanval met nadruk verdedigen en in buitengewone gevallen naar het gevoelen van den krijgsraad handelen.

Geruimen tijd verliep er voordat de gemelde kustvloot voltallig was. Intusschen werd het besluit tot hare uitrusting den Staten reeds kwalijk genomen, alsof zij het met de onderhandelingen niet eerlijk meenden. Nochtans was dezelfde Holmes, die vroeger den tocht had gedaan, waarover de onzen zich beklaagden, tegen het einde van 1663 weder naar de kust van Guinea gezonden. Behalve eenige schepen, veroverde hij aldaar bijna alles wat de West-Indische Compagnie er bezat, zoodat deze weinig meer behield, dan het kasteel St. George del Mina. Vervolgens naar Amerika overgestoken, vermeesterde hij het eiland Tabago en in September ook Nieuw-Nederland, welks hoofdplaats Nieuw-Amsterdam vervolgens, ter eere van 's Konings broeder, den naam van Nieuw-York kreeg. Langzamerhand ontving men in de Republiek verontrustende tijdingen van hetgeen in afgelegen oorden was voorgevallen. Reeds in Mei en Juni was iets vernomen van de eerste vijandelijkheden, door Holmes bij kaap Verd gepleegd. Nader bericht, ofschoon niet officiëel, kwam den 18^{den} Juli met het koopvaardijschip de *Eendracht*. Dit gaf der West-

Indische Compagnie aanleiding zich andermaal tot de Staten-Generaal te wenden met het verzoek, dat deze haar thans, bij wijze van leening, niet een eskader van 12 schepen mochten bij staan, waarbij zij dan 4 van de hare zou voegen.

Karel II toonde zich ontevreden over de inwilliging van het gedane verzoek, en beweerde dat de gansche klacht over Holmes slechts een voorwendsel was. Naar hij voorgaf, handelde Holmes niet op last der regeering, maar slechts op dien van de Afrikaansche Compagnie en haren Directeur, den Hertog van York, zoodat de geheele zaak niets was dan een nieuw geschil bij de vele andere, welke de handelscompagniën onderling te vereffenen hadden. Werkelijk bleef men hier te lande nog eenigen tijd in het onzekere, of er al dan niet koningsschepen bij den tocht gebezigd waren. Om aan alle beweringen een glimp van waarheid te geven, liet de Koning Holmes, na diens terugkomst, een tijd lang gevangen zetten; doch hij werd na de oorlogsverklaring ontslagen en zelfs in den dienst bevorderd.

Ondanks de pogingen door het Britsche hof aangewend, om hen tot andere gedachten te brengen, bleven de Staten-Generaal bij het eenmaal genomen besluit volharden.

Vermoedelijk hebben de Britten zich geveleid met de hoop, dat zij het desnoods met geweld zouden kunnen verhinderen. Zoo lang de onzen zich toch niet sterker hadden toegerust, meenden zij een eskader, tot ondersteuning der West-Indische Compagnie uitgezeild, den tocht door het Kanaal te kunnen betwisten. Maar hierbij was niet gerekend op het doorzicht van den Raadpensionaris van Holland, die het plan der Britten door een even behendigen als doeltreffenden maatregel ten eenenmale vrijdelde.

Voortdurend arbeidde men in de Nederlandsche havens aan de schepen, die naar de kust moesten vertrekken. Meermalen was al wat daarop betrekking had in de vergadering der Staten-Generaal ter sprake gekomen. Onderwijl namen de Staten van Holland een geheim besluit, er liever de Ruyter heen te zenden, die zich nog altijd met zijn eskader in de Middellandsche Zee bevond. In overleg met sommige leden der Staten-Generaal, die het vertrouwen van den Raadpensionaris genoten, werd het bevel aan de Ruyter in de vergadering der Staten-Generaal opgemaakt, gelezen en geteekend, zonder dat allen het wisten. Sommigen hielden zich met iets anders bezig, anderen waren afwezig. Schijnbaar was het ook slechts eene uitbreiding van het reeds genomen besluit. Zelfs de voorzitter, die het stuk teekende, droeg geene volledige kennis van den inhoud.

Terecht zou men eene dergelijke handelwijze mogen laken, indien zij niet in hooge mate te verschoonen ware, door de ruchtbaarheid, die sommige leden der Staten-Generaal gaven, aan hetgeen in hunne vergadering voorviel. Niet lang daarna achtte ook de gezant van Goch het noodig, op meer geheimhouding aan te dringen, daar men in Engeland bijna alles wist, zelfs een verzoek, door hem in een zijner brieven gedaan. Dezelfde klacht werd geuit door het Fransche hof; maar de Fransche gezant zelf erkende, dat hij vrienden in de vergadering der Staten-Generaal had, die hem alles mededeelden. Anderen hadden er insgelijks en zoo kwam ieder te weten wat hem belang inboezemde. Downing vertelde later, dat een zijner spionnen te 's Gravenhage, gedurende den slaap van den Raadpensionaris, door middel van diens eigen sleutels, eenige papieren uit een lessenaar had genomen, welke Downing een uur lang ter inzage had gekregen, waarna de papieren weder in den lessenaar geborgen en de sleutels in den zak van den Raadpensionaris gestoken waren. Onder zoodanige omstandigheden, was het den Raadpensionaris niet

euvel te duiden, dat hij, waar geheimhouding een hoofdvereischte was, den vorm uit het oog verloor. Zeer gevat antwoordde hij later den Britschen gezant, toen deze begon te vermoeden, wat er gaande was, dat noch de Staten van Holland, noch de Admiraliteiten aan de Ruyter een last hadden gegeven, waarover de Koning zich ongerust behoefde te maken, en dat de besluiten der Staten-Generaal den Engelschen maar al te bekend waren. Onmiddellijk na het genomen besluit, werden verschillende afschriften daarvan, met renboden, naar de Spaansche zeehavens gezonden. Den 1^{sten} September ontving de Ruyter er een, te Malaga. Uithoofde der geheimhouding, die hij moest in acht nemen, deden zich aanstonds groote bezwaren voor. Hij zelf was nooit op de kust van Guinea geweest, en kon zich thans moeielijk van geschikte personen, van de vereischte boeken en kaarten, ja nauwelijks van den noodigen voorraad voorzien, zonder argwaan op te wekken. Nochtans maakte hij zich zoo goed mogelijk gereed, en ging hij, in de eerste dagen van October met zijn, eskader van Cadix onder zeil. Eerlang verscheen hij op de plaats zijner bestemming, waar hij bijna alles heroverde, wat Holmes en de zijnen genomen hadden. Te St. George del Mina, ontving hij den 10^{den} Januari 1665 een naderen last, met belofte van versterking, alsmede volmacht tot het aantasten van alle Engelsche schepen, die geschut voerden of anderszins tot het doen van afbreuk bekwaam waren. Eene maand later bereikte hem weder een schrijven van de Staten-Generaal, waarin deze hem bevel gaven tot het plegen van vijandelijkheden tegen de Engelsche bezittingen, eerst op de kust van Guinea, daarna in West-Indië en Noord-Amerika. Voor men hier den uitslag zijner verrichtingen in die gewesten vernam, was het in Europa zelf tusschen de beide natiën tot eene uitbarsting gekomen.

Zoodra er in de eerste maanden van 1664 vrees voor eene vredebreuk was ontstaan, hadden de autoriteiten der Republiek zich gehaast, de verwacht wordende koopvaarders te waarschuwen. Deze moesten zoo mogelijk, benoorden Schotland om, huiswaarts keeren, en geene Engelsche havens aandoen. Gelukkig waren in den zomer verschillende vloten, gezamenlijk ter waarde van twintig millioen gulden, binnengekomen. Ongestoord hadden ook de haringbuizen hare taak kunnen voortzetten. Naarmate echter de spanning toenam, klom de vrees voor schade. Groot vooral was de bezorgdheid over het lot eener Oost-Indische retourvloot van 11 schepen, welker waarde men op een gelijk aantal millioenen schatte. Om haar af te wachten, en huiswaarts te geleiden, was Cornelis Tromp met een twintigtal schepen naar Hitland gezonden. Tot leedwezen der Britten, die zich inderdaad met het onderscheppen der rijk geladen vloot hadden gevleid, slaagde Tromp in Augustus naar wensch, en kon hij zich daarna bij de kustvloot van Wassenaer voegen, die inmiddels buitengaats was gekomen. Alles geschiedde slechts uit voorzorg, daar in het laatst derzelfde maand nog koopvaarders door het Kanaal voeren.

Tot dusverre was het onzeker of de vloot onder Wassenaer dit jaar meer zou doen, dan alleen de kust bewaken. Er werd in September nog altijd gewerkt aan het eskader, dat naar de kust van Guinea moest vertrekken, ofschoon dit in veler oog slechts voor de leus was. Om den Koning van Groot-Brittanje in den waan te versterken, dat zij het alleen hierop lieten aankomen, vonden de Staten het geraden hem den 29^{sten} September nog schriftelijk op te helderen, waarom zij tot het zenden van dit eskader hadden besloten. Ook de Fransche gezant te 's Gravenhage was niet achter het geheim, en begon eerst in het laatst van October aan het zenden van de Ruyter te gelooven. Werkelijk hadden de Staten den

15^{den} November het plan, om het eskader met hunne vloot door het Kanaal te doen geleiden, niet geheel opgegeven. Het vertrok evenwel niet. Lodewijk XIV, bekend met het voornemen der Britten om het tegen te houden, ried tot het verschuiven der reis, ten einde eene botsing te voorkomen. Om deze en andere redenen, lieten de Staten de schepen der West-Indische Compagnie en eenige bodems met proviand, door 2 oorlogsschepen benoorden Schotland om geleiden, en bleven de overige bij de kustvloot, die in het laatst van November binnenviel.

Omstreeks denzelfden tijd begonnen de Engelschen ook in Europa vijandelijkheden te plegen. Lawson, in October uit de Middellandsche Zee teruggekomen, had den Koning het onverwachte vertrek van de Ruyter uit die wateren bericht. Het vermoeden, dat deze zich werkelijk naar de kust van Guinea had begeven, hoewel de Koning nog in den waan verkeerde, dat het niet op bevel der Staten-Generaal was geschied, deed in Engeland tot meer doortastende maatregelen overgaan. Nog altijd onderhandelende met van Goch, die echter geene kennis schijnt gedragen te hebben van den last aan de Ruyter gezonden, liet Karel II zijne vloot uitloopen, tot het aanhouden en opbrengen van Nederlandsche schepen. Meer dan 130 werden in korten tijd opgebracht, die aanvankelijk wel niet voor goeden prijs werden verklaard, maar welker aanstaand lot toch niet twijfelachtig was.

Karel II, die reeds erkend had, dat niet alle vijandelijkheden op de kust van Guinea buiten zijne voorkennis gepleegd waren, wilde het aanhouden dier schepen slechts beschouwd hebben als een voorloopigen maatregel, tot dat hij nader bericht zou hebben, aangaande de bestemming en de bedrijven van het eskader onder de Ruyter. Hij liet de aangehouden bodems echter verbeurd verklaren, bij wijze eener algemeene schaverhaling, hetgeen de Witt met recht deed opmerken, dat hij het juiste verschil niet begreep tusschen eene zoo algemeene schaverhaling en een openbaren staat van oorlog.

Maar de Britsche vorst wilde, om meer dan eene reden, niet den schijn op zich laden van den oorlog, dien hij zocht uit te lokken, het eerst te hebben aangevangen. Zijn gezant te 's Gravenhage verklaarde, zelfs nadat er iets van het gebeurde in Nieuw-Nederland was uitgelekt, dat de vredebreuk geheel voor rekening van de Staten kwam. Kaperbrieven werden voorloopig in Engeland niet uitgegeven, ten deele om zodoende anderen in de meening te versterken, dat niet Karel den oorlog zocht, ten deele om de bemanning der landsvloot, door het genot der premiën, aan te moedigen. Intusschen liet men in Groot-Brittanje niets onbeproefd om de natie op te winden en de onzen te beschadigen. Zelfs kwam er eene vertaling van het werk van Selden in het licht, opdat ook de minder geleerde onderdaan de rechten zijns Konings mocht leeren inzien. Onderwijl nam de Britsche vloot wat onder haar bereik kwam, hetgeen in de Republiek niet weinig beducht maakte voor het lot eener vloot, die in den winter uit de Levant werd verwacht. Zij had inderdaad een aanval te doorstaan. Een Britsch eskader overviel haar den 29^{sten} December, in de nabijheid van Cadix, toen zij 30 zeilen sterk, onder het geleide van 3 konvooiers, de straat van Gibraltar had bereikt. Eenige schippers gedroegen zich niet naar belmoren, andere wel. Het gedrag der laatsten, onder welke Jan Reilofsz. van Hoorn met name wordt genoemd, en der konvooiers was oorzaak, dat de vloot met verlies van slechts 3 bodems de haven van Cadix bereikte. Pieter van Brakel, de bevelhebber van het konvooi, behoorde onder het getal der gesneuvelden.

Die aanval op eene vreedzame koopvaardijvloot kon toch wel voor eene openbare vijandelijkheid binnen Europa gerekend worden. Zonderling, dat Wagenaar, een onzer eigen geschiedschrijvers, bij het vermelden daarvan, eenigermate het gevoelen van Bynkershoek aankleeft, dat eene voorafgaande oorlogsverklaring geen volstrekt vereischte is. Alleen met voorbeelden is dit te verdedigen. Voor eene handeldrijvende natie, die een aanzienlijk kapitaal onder het bereik van vreemden heeft, is de inachtneming van het oude gebruik niet onverschillig. Hoe anders zal zij, door tijdige maatregelen, zich tegen onverwachte schade kunnen waarborgen!

Om zich van den steun hunner bondgenooten te verzekeren, hadden de Staten, in het begin van December, den heer van Beuningen naar Frankrijk gezonden. Later gingen andere afgevaardigden naar Denemarken en Zweden. Vooral Frankrijk hoopte men tot eene getrouwe nakoming van het tractaat van 1662 te bewegen, omdat de Noordsche mogendheden vermoedelijk wel zouden volgen. Maar de Koning van Frankrijk liet zich niet gemakkelijk overhalen. Eerst beweerde hij tot niets verplicht te zijn, zoo lang de vrede in Europa niet verbroken was, en na het bekend worden van den aanval op de Smyrnasche vloot, vond hij in de verklaring van Karel II, dat deze den eersten aanval niet had gedaan, een uitmuntend voorwendsel om zich ongebonden te achten. Eigenlijk was de vrees, dat de Staten zijne plannen tegen de Zuidelijke Nederlanden zouden tegenwerken, de voorname reden, waarom Lodewijk XIV aarzelde hun aanstonds hulp te bieden. Ter zee kon dit uit den aard der zaak vooreerst weinig beteekenen, daar de Fransche marine uit een betrekkelijk klein aantal bodems bestond, waarvan bovendien slechts enkele in dienst waren.

Onzeker van den uitslag der bezendingen naar bevriende hoven, begonnen de Staten zich tot den oorlog voor te bereiden. Zij lieten, na het binnenvallen hunner vloot, het zeevolk niet afdanken, maar daarentegen meer personeel in dienst nemen. C. Evertsen kreeg bevel zich, gedurende den winter, met een twintigtal bodems in de Wielingen op te houden. Alle autoriteiten moesten gereed zijn, die macht onmiddellijk te versterken. Andere schepen geleidden nog een aantal koopvaarders om de noord.

Aanzienlijke sommen waren in het afgelopen jaar ten behoeve der zeemacht toegestaan. Behalve een millioen gld. voor de 30 schepen, tot welker uitrusting in Mei was besloten, waren 600.000 gld. aangevraagd voor de schepen, die naar de kust van Guinea moesten vertrekken. Voor den aanbouw van 24 nieuwe schepen, willigden de Staten twee millioen in, welk bedrag later met een derde werd vermeerderd. Eindelijk had men anderhalf millioen noodig gehad voor de 18 schepen, die in het najaar waren uitgerust, zoodat er alles te zamen genomen, boven de gewone middelen der Admiraliteiten, vijf en een half millioen gld. aan het zeewezen was ten koste gelegd.

Het niet opbrengen van een gedeelte der toegestane som noopte de Admiraliteiten schulden te maken of achterlijk te blijven in het nakomen harer verplichtingen. Over het algemeen openbaarde zich echter, omstreeks dezen tijd zoowel bij de regeering als bij de natie, eene buitengewone geestdrift. Hiervan gaven de Staten een welsprekend bewijs, door tegen 1665 niet minder dan veertien millioen gulden in te willigen voor den aanbouw van oorlogsschepen, het werven van soldaten, het oprichten van een regiment van marine, het versterken van kustplaatsen en andere einden. Nadat de Engelschen eenige Nederlandsche koopvaarders hadden opgebracht, waren ook de Staten tot afdoende

maatregelen overgegaan. Zij hadden aan de bevelhebbers hunner oorlogsschepen last gegeven tot het aanhouden van Britsche koopvaarders, doch voorloopig geene kaperbrieven uitgereikt. Onder den indruk van hetgeen in December bij Cadix was voorgevallen, gelastten zij het aanhouden en opbrengen van alle Britsche oorlogsschepen en koopvaarders. Uit de herhaalde verklaringen van den Raadpensionaris blijkt, dat er voor dien tijd, in weerwil van den aandrang der Staten van Zeeland, geene particuliere commissiën waren verleend. Om alle buitensporigheden zooveel mogelijk te voorkomen,, was reeds vroeger bepaald, dat zij, die eene commissie wenschten te ontvangen, vooraf een eed moesten doen en zekeren borgtocht stellen, ten einde hierdoor meer gebonden te zijn aan hunne verplichting, tot het ongerept binnenbrengen van alle prijzen, die zij alleen van het mindere personeel mochten ontlasten. Tevens hadden de Staten bepaald, dat vreemdelingen, die met Engelsche commissie voeren, en Nederlanders, die zich aan boord van Engelsche kapers bevonden, als zeeroovers en verraders met den dood gestraft zouden worden.

Voor het einde van 1664 hadden de Staten besloten, in het volgende jaar 72 schepen in zee te brengen, welker uitrusting en onderhoud 6.480.000 gld. zou kosten, en met inbegrip van hetgeen de 24 nieuwe schepen boven de raming te staan kwamen, voor 1665 eene uitgaaf van zeven millioen vereischte. Van het gemelde aantal schepen zou de Admiraliteit van Amsterdam een derde, elk ander Collegie een zesde gedeelte leveren. Alle schepen moesten meer dan 40 stukken voeren, en waar het benoodigde getal niet voorhanden was, moesten de ontbrekende slechts gehuurd worden. Bij elk zesde gedeelte behoorde zich een transportschip met amunitie te bevinden.

Behalve haar aandeel in de vloot, waarvoor zij de gelden van het gemeene land ontvingen, hadden de Admiraliteiten, uit hare gewone middelen, de noodige konvooiers te bekostigen. Die gewone middelen bedroegen, voor het Collegie van Amsterdam, jaarlijks wel anderhalf tot twee millioen gulden, doch voor de andere Admiraliteiten veel minder. Omdat alle krachten dienden ingespannen te worden, hadden de Staten beloofd, dat de Admiraliteiten voor elk schip, dat zij boven haar verplicht aandeel zouden uitrusten, 6000 gld. per maand zouden genieten. Die van Amsterdam gaf daaraan gehoor. Maar er was eene algemeene bereidwilligheid. Er werden buitengewone gelden toegestaan, om bij de konvooiers, die zich te Cadix bevonden, nog 14 of 15 schepen te huren voor den dienst in de Middellandsche Zee. De Oost-Indische Compagnie moest tot versterking van 's lands vloot bijdragen, en de Staten van Holland namen het ernstig in overweging, om nog meer dan het verschuldigde door hunne provincie te doen gereed maken. Bij zulk eene stemming der regenten, kon men de toekomst met vertrouwen te gemoet gaan.

Niet minder dan hier, begon men zich in Engeland voor te bereiden. In November had het Parlement, ten behoeve der zeemacht, twee en een half millioen p. St. voor drie jaren toegestaan. Terwijl zich onder het volk meer en meer eene oorlogzuchtige stemming openbaarde, had de Koning last gegeven tot de eerste vijandelijkheden, die hierboven vermeld zijn. Nadat er bericht was gekomen van hetgeen de Ruyter op de kust van Guinea had gedaan, was Karel II verdergegaan. In Maart 1665 vaardigde hij eindelijk de reeds lang door ons verwachte oorlogsverklaring uit, waarin hij zich beklaagde over de nadeelen, welke de Britten in Oost- en West-Indië hadden geleden, over het zenden van de Ruyter naar de kust van Guinea, terwijl hij, evenals een Britsch eskader in dezelfde wateren, den

zeeroof in de Middellandsche Zee had moeten beteugelen. De Koning wees er uitdrukkelijk op, dat in Engeland geene briefven van represailles waren uitgegeven, maar dat slechts schepen waren aangehouden, nadat hem iets van het bedrijf van de Ruyter was kenbaar geworden. Op grond hiervan, noemde hij de Staten, ten aanhooren der geheele wereld, de eerste aanvallers.

Na de zware verliezen, welke de handel had geleden, ten gevolge van de voorloopige aanhouding van schepen, was nu ten minste aan den staat van onzekerheid een einde gekomen. Hoe de Britten voornemens waren den oorlog te voeren, bleek uit de verklaring van Karel, dat alle schepen, welker lading geheel of ten deele Nederlandsch eigendom was, opgebracht en prijs verklaard zouden worden, en Nederlandsche schepen, met al wat zich daarin bevond. Dit gold ook de onzijdige mogendheden, aan welke de Staten niet nalieten hiervan onmiddellijk kennis te geven. Weinige dagen later verboden zij den ingezetenen der Republiek en allen neutralen den toevoer van oorlogscontrabande naar Engeland, waaronder uitdrukkelijk genoemd worden alle materialen, dienende tot uitrusting van schepen. Zweden vond het geraden zijne koopvaardijsschepen te doen konvooieeren. Ongetwijfeld was het zeewezen der Republiek, bij den aanvang van dezen tweeden oorlog met Engeland, in beteren toestand dan bij het uitbreken van den eersten. Nochtans was de verhouding slechts minder ongunstig geworden, zonder bepaald voordeelig te zijn; want ook de Britsche zeemacht had zich verder ontwikkeld, onder Karel II en den Hertog van York, die beiden eene groote ingenomenheid aan den dag legden met al wat het zeewezen betrof. Zonder dienaangaande in bijzonderheden te treden, die meer tot het algemeene overzicht behooren, dat later in een afzonderlijk hoofdstuk zal worden gegeven, dient hier tot recht verstand der eerstvolgende gebeurtenissen te worden opgemerkt, dat te gelijk met de grootte ook de bewapening en de bemanning der Britsche schepen waren toegenomen. Bij de nieuw gebouwde, had men den bak en de kampanje iets minder hoog opgetrokken dan vroeger. Evenals in Nederland, was het aantal fregatten vermeerderd. Zelfs had men in Engeland den bouw der oorlogsschepen eenigszins naar dien der fregatten gewijzigd, welk voorbeeld de Republiek niet had gevolgd. Hierom waren de Nederlandsche schepen minder bezeild, doch lagen zij in den strijd vaster op het water, dan de Britsche. Niet zelden vuurden deze, aan lij vechtende, te hoog, en konden zij, den loef hebbende, hunne onderste batterij niet gebruiken. Voor den heilzamen invloed van den Hertog van York op de zeemacht, pleiten de instructiën, door hem uitgevaardigd, die nog lang daarna van kracht bleven.

In hoeverre kon de Republiek, na al wat Engeland in de laatste jaren had gedaan en nog deed, hare verhouding tot de tegenpartij gunstiger achten dan in 1652? Welke verbeteringen had zij in haar materiëel gebracht? Met een aantal nieuwe oorlogsschepen, grooter dan zij vroeger bezat, was zij, na den vrede te Westminster, uit het strijdperk getreden. Om die reden had zij minder tot het huren van schepen behoeven over te gaan, en konden de Staten-Generaal, in het volgende jaar, nog voor den tocht naar Dantzig, de Directiën opheffen. Moest de regeering later schepen van bijzondere personen huren, dan geschiedde het door de Admiraliteiten, die ook voor de uitrusting zorgden, hetgeen in menig opzicht verkieslijk was. Den steun der Oost-Indische Compagnie kon de Republiek vooreerst niet ontberen, waarom dit handelslichaam zich in 1664, bij de verlenging van zijn octrooi, tot het leveren van 20 oorlogsschepen ten behoeve der vloot moest verbinden.

De erkende waarde van oorspronkelijk ten oorlog gebouwde schepen, boven de gewapende koopvaarders, had de Staten-Generaal genoopt tot het inwilligen van aanzienlijke sommen, ter uitbreiding van het materiëel. Er waren grootere schepen gebouwd, die evenwel in den vorm weinig of niet van de bestaande afweken. Het waren in den regel slechte zeilers, die eene groote mate van stabiliteit bezaten. Sommige pogingen om van het gewone model af te gaan baarden dezelfde nadeelen, welke de Engelschen ondervonden. Zoo moest de Ruyter in 1665 klagen over de rankheid van de *Delfland*, welks onderste batterij bij de minste koelte onbruikbaar was. Maar dit was een schip van de Oost-Indische Compagnie. Een volgend jaar schreef ook de Liefde, dat 's lands schip de *Ridderschap van Holland* (66) zoo rank was, dat hij den vijand had moeten passeeren, zonder de onderste laag te kunnen gebruiken.

Ofschoon de Nederlandsche schepen in bewapening en bemanning voor de Britsche moesten onderdoen, zoo was er in dit opzicht toch vooruitgang te bespeuren. Daartoe behoeft men de lijsten der schepen, in dezen oorlog gebezigd, slechts met die van vorige jaren te vergelijken. Het admiraalschip de *Eendracht* voerde in 1665 meer dan 70 stukken, hetgeen niet weinig verschilt met den bodem, waarop Maarten Harpertsz. Tromp had gevaren. Onder de in aanbouw zijnde schepen bevonden zich nog grootere. Bovendien was de bewapening zelve zwaarder geworden, zooals hieruit blijkt, dat men aan boord van de *Eendracht* 3 zesendertigponders, 22 vierentwintigponders, 14 achttienponders en 12 twaalfponders aantreft, behalve de lichtere stukken, die kogels van zes pond schoten. Om hare taak beter te kunnen vervullen en minder afhankelijk te zijn van particulieren, hadden de Admiraliteiten nieuwe landswerven aangelegd of de bestaande vergroot. Magazijnen en verschillende inrichtingen, die op het uitrusten en bewapenen van schepen betrekking hebben, waren verzezen. Vooral het Collegie van Amsterdam ging hierin voor. Nochtans konden niet alle schepen op de landswerven worden gebouwd, en had dit verreweg het meest, bij aanbesteding, op particuliere werven plaats. De Nederlandsche scheepsbouwmeesters uit het midden der zeventiende eeuw, die meer naar vaste, op de praktijk gegronde, dan naar theoretische regels te werk gingen, hadden echter een gevestigden naam. Zij bouwden meermalen oorlogsschepen voor andere natiën. In het buitenland vonden zij eene goede ontvangst; vooral in Frankrijk, waar de Minister Colbert zich gaarne van werklieden en scheepsbouwmeesters bediende, die uit Nederland waren overgekomen.

Nevens de oorlogsschepen, die zich vooral door meerdere grootte van de vroegere onderscheidden, doch slechts twee overdekte batterijen hadden, waren er fregatten, die sedert den vrede van Munster iets meer van de latere schepen van dien naam hadden gekregen, ofschoon hunne bewapening nog altijd zwak was. Bovendien bestonden de vloten uit branders, welker gebruik toenam, uit adviesjachten en verschillende soorten van voorraad- of transportschepen.

In weerwil van enkele lofwaardige pogingen tot verbetering, was in de bewapening der schepen nog veel van de oude onregelmatigheid blijven heerschen. Zelfs bleek bij eene inspectie, dat men soms musketten van verschillende grootte dooreen verstreekte, hetgeen licht verwarring kon te weeg brengen. Het geschut op de schepen der bevelhebbers was uitsluitend van metaal. De bewapening der andere schepen bestond voor een derde uit metalen, voor twee derden uit ijzeren geschut. Het Zweedsche ijzer, hiertoe gebezigd, werd

echter, wegens zijne deugdelijkheid, door sommigen bijna even doelmatig geacht als metaal.

Tot betere handhaving der krijgstucht, was de Artikelbrief, die sedert 1627 onveranderd was gebleven, vernieuwd en in sommige opzichten gewijzigd. Zonderling, dat ook hierin weder alleen van Admiraals, Vice-Admiraals, Kapiteins en Luitenants wordt gesproken, maar niet van Schout-bij-nachts. In sommige artikelen wordt slechts gewaagd van een Commandeur, voor het geval waarin geen Admiraal tegenwoordig was. Uiterst streng zijn vele daarin genoemde straffen, die aan de bepalingen uit het grafelijke tijdvak herinneren, waarvan sommige blijkbaar slechts waren overgenomen. Dronkschap zou met acht of veertien dagen in de boeien gestraft worden, naar gelang de schuldige een gewoon matroos was, of een hooger rang bekleedde. Allerlei kaart- en hazardspel was uitdrukkelijk verboden. Het rooken van tabak was alleen vergund tusschen den grooten mast en den fokkemast, of waar dit nader mocht worden toegestaan.¹⁾ Hoogst merkwaardig is hetgeen in dit stuk voorkomt over de verplichtingen van het personeel beneden den rang van officier.

Overtuigd van de noodzakelijkheid om het personeel in oorlogstijd gunstig te stemmen en tot buitengewone inspanning van krachten aan te moedigen, stelden de Staten-Generaal in Januari premiën op het veroveren van vijandelijke schepen. Wie het schip van den opperbevelhebber vermeesterde, zou daarvoor boven de waarde, 50.000 gld. ontvangen. Bij andere schepen zou die som, naar gelang der grootte van den prijs, van 30.000 tot 6000 gld. bedragen. Voor het afhalen der vlag van het admiraalschip, loofden de Staten 5000 gld. uit; voor dat van andere vlaggen minder, tot 250 gld. Alle premiën zouden verdubbeld worden, ten behoeve van een particulier uitgerust schip, hetwelk zich bij de vloot had

1) Hoe noodzakelijk dergelijke bepalingen waren, bleek o. a. uit het lot van de St. Jan, die in 1675 in de lucht sprong, door het tabak rooken van een bootsgezel, waarbij vonken in het kruit vielen. In Engeland luidde het: „No smoaking of tobacco (save for the captain, lieutenant and master) at any time, but in one particular place of the ship and that over a lub of water.”

gevoegd. Ieder, die een verloren Nederlandsch schip hernam, zou de helft genieten van hetgeen voor de verovering van een vijandelijk schip derzelfde grootte was toegezegd. Daarentegen zouden het overgeven van een schip en het ontwijken van het gevecht, zonder versooning, met den dood gestraft worden. Volgens een later genomen besluit, zou ieder, die in eenig oord der wereld, ook zonder dat er een algemeen gevecht plaats had, een Britsch oorlogsschip veroverde, de helft der gemelde premiën ontvangen. Bovendien mocht elk scheepsbevelhebber, tot een zeker bedrag, premiën uitloven, wanneer de omstandigheden dit wenschelijk maakten. In hun nader besluit, gedachten de Staten ook de bemanning der branders, waarover het eerste zweeg. Haar werd voor het vernielen van een vijandelijk schip een derde toegezegd, van hetgeen de verovering zou hebben opgebracht. Mocht iemand een vijandelijken brander, die gereed was den onzen schade te doen, onbruikbaar maken, dan zou hij met 6000 gld. beloond worden. Eindelijk zouden de weduwen en kinderen van hen, die bij eene onderneming waren omgekomen, bij de verdeling, een dubbel aandeel ontvangen. Kort daarna vernieuwden de Staten het

plakkaat, waarbij hun, die in 's lands dienst verminkt waren, eene zekere som werd toegelegd. Hoewel er meer personeel noodig was, naarmate de schepen in grootte toenamen, zoo leverde het bijeenbrengen daarvan aanvankelijk toch weinig moeielijkheden op. Ten einde in de behoefte te voorzien, beloofden de Staten-Generaal eene verhooging van soldij, die volgens een geheim besluit, voor zeer kloek en bevaren volk, nog buitengewoon vermeerderd kon worden. Zij waren echter zeer ontsticht toen zij vernamen, dat de Admiraliteit van het Noorder-Kwartier dit geheime besluit bij trommelslag had laten afkondigen, en bevalen het onmiddellijk afdanken van alle aangenomen matrozen, tenzij deze zich met het reeds verhoogde maandgeld van 15 gld. wilden vergenoegen. Onder de verschillende maatregelen der Nederlandsche regeering, behoorde ook het boven gemelde besluit tot oprichting van een regiment van marine. Zoo als men dit echter oorspronkelijk samenstelde, was het slechts een halve maatregel; want het bestond uit gewone soldaten van verschillende compagniën, die als soldaten en als matrozen op de vloot geplaatst werden. Maar het plan kwam niet geheel tot stand, en wat gedaan was beantwoordde niet aan de verwachting. Intusschen gaf het aanleiding tot een later besluit der Staten van Holland, om in hunne provincie een regiment eigenlijke scheepssoldaten op te richten, dat beter voldeed. Men legde hen in de zeeplaatsen, waar zij ten behoeve der vloot beschikbaar gehouden werden. Deze scheepssoldaten kregen afzonderlijke officieren, hetgeen vroeger, toen men slechts soldaten uit de gewone garnizoenen op de vloot liet gaan, het geval niet was. Door herhaalde tochten, langzamerhand aan het scheepsleven gewennende, konden zij meer van dienst zijn, dan andere, die nu en dan slechts tijdelijk aan boord waren.

Gedurende den eersten oorlog met Engeland en de daarop gevolgde tochten, hadden vele zeeofficieren een schat van ondervinding kunnen opdoen, zoodat de Republiek zich thans in een aantal bekwame kapiteins mocht verheugen. Ofschoon de ervaring had geleerd, hoe noodzakelijk het was, aan boord der schepen een talrijker état-major te hebben, zoo was hierin toch weinig verandering gekomen. Slechts op de groote schepen, bevonden zich twee luitenants, en niet eenmaal op alle. Het nadeel hiervan moest nog treffender aan het licht komen, voor dat het tot eene gewenschte uitbreiding van het état-major der meeste schepen kwam. Daarentegen was het getal der vlagofficieren, kort voor het uitbreken van den oorlog, aanzienlijk vermeerderd.

Om verschillende redenen waren, na de benoeming van Wassenaer tot Luitenant-Admiraal, in de provincie Holland drie Vice-Admiraals en drie Schout-bij-nachts aangesteld, overeenkomstig het getal der Admiraliteiten. Het was een uitvloeisel geweest van het overwicht dier provincie, op al wat het zeewezen betrof, en tevens een middel om dit te bevestigen. Onder den Luitenant-Admiraal, stonden sedert dat tijdstip vier Vice-Admiraals, van welke Jan Evertsen verreweg de oudste in dienst was. Men betwistte hem de hiermede gepaard gaande voorrechten niet, terwijl de Luitenant-Admiraal zich op de vloot bevond; want dan bekleedde de Vice-Admiraal van Zeeland, uithoofde zijner dienstjaren, altijd de tweede plaats. Was echter de Luitenant-Admiraal niet tegenwoordig, dan vonden zoowel de Staten van Holland, als de zeeofficieren dier provincie, het ondragelijk, dat Hollandsche scheepsbevelhebbers een Zeeuwschen admiraal zouden gehoorzamen. Om dezelfde reden had men indertijd de Ruyter bewogen in den dienst van Holland over te gaan, dewijl men daarin het eenige middel zag om hem den weg tot den hoogsten rang op 's lands vloot

te banen. Hoe grievend het moest zijn voor Jan Evertsen, onder een jongeren bevelhebber te staan, waartoe hij reeds eenmaal was verplicht geweest, verloren de Staten van Holland, nu de provinciale naijver zich deed gelden, geheel uit het oog. Zij hadden in 1664 bewerkt dat Evertsen wel de tweede in rang zou wezen, als Wassenaer zich op de vloot bevond, maar dat het bevel, in diens afwezigheid, op den Vice-Admiraal Kortenaer zou overgaan. Ten einde hun bevelhebber in zijn recht te handhaven en alle verdere geschillen van dien aard te voorkomen, droegen de Staten van Zeeland, den 16^{den} December 1664, de waardigheid van Luitenant-Admiraal in hun gewest, die sedert 1629 onvervuld was gebleven, aan Jan Evertsen op. Zij bereikten echter geenszins het door hen beoogde doel, hetwelk de Staten van Holland ten eenen male verijdelden, door ook in hun gewest „*om goede ende praegnante redenen*” het aantal eminente hoofden te vermeerderen. De beteekenis hiervan was niet te miskennen; want de Staten van Holland gaven reeds den 29^{sten} Januari 1665, dus zeer kort na de benoeming van Jan Evertsen, aan de Staten-Generaal kennis van een besluit, waarbij zij, naar het getal der Admiraliteiten in hunne provincie, drie nieuwe Luitenant-Admiraals hadden aangesteld, namelijk: Egbert Meeuwisz. Kortenaer, bij het Collegie van de Maas; Michiel Adriaansz, de Ruyter, bij het Collegie van Amsterdam; en Jan Cornelisz. Meppel, bij het Collegie van het Noorder-Kwartier. Onder de benoemingen, welke hiervan het gevolg waren, behoorde die van Cornelis Tromp tot Vice-Admiraal. Wel begrijpende, dat de Staten van Holland vooral tot den genomen maatregel waren overgegaan, om zodoende den Luitenant-Admiraal van Zeeland van het opperbevel verwijderd te houden, protesteerden de Staten van het laatstgenoemde gewest, tegen het besluit der Staten van Holland, op grond dat het eene nieuwigheid bevatte. En dit was inderdaad zoo; maar het protest was vruchteloos.

Friesland, hetwelk tot dusverre geene vlagofficieren had bezeten, wilde niet geheel achterblijven. De Staten van dit gewest benoemden in Maart 1665, naar aanleiding van hetgeen in Holland was geschied, den kapitein Auke Stellingwerf tot Luitenant-Admiraal van Friesland, en stelden, onder dezen, een Vice-Admiraal en een Schout-bij-nacht aan. Bij de regeling van het bevel over de vloot, wezen de Staten-Generaal, welke daarvan in April nog geen officiëel bericht hadden, ook aan Kapitein Stellingwerf een eskader toe, „*in zoodanige qualiteit als hem bereids was toegevoegd, of hierna toegevoegd zou worden.*”

Met inbegrip van Wassenaer, die als Luitenant-Admiraal van Holland en West-Friesland het opperbevel voerde, waren er dus niet minder dan zes Luitenant-Admiraals bij de Nederlandsche zeemacht. Onder de Luitenant-Admiraals van Holland, had aanvankelijk die van de Maas, als zijnde dit het oudste Collegie, den voorrang.

Tot hun leedwezen moesten de Staten van Zeeland ontwaren, dat zij den invloed van Holland eer versterkt, dan verzwakt hadden, en dat zij door het verheffen van Jan Evertsen geen stap verder gekomen waren. Immers besloten de Staten-Generaal in April 1665, dat de Luitenant-Admiraal van Zeeland wel de tweede persoon van de vloot zou wezen, maar dat het opperbevel op den Luitenant-Admiraal Kortenaer zou overgaan, indien den Luitenant-Admiraal van Wassenaer „*iets menschelijks*” mocht overkomen.

Holland zegevierde dus volkomen in dit geschil, hetwelk eene verwijdering dreigde te maken, waar eendracht een hoofdvereischte was. Onder de leiding van den Raadpensionaris, bezigde het den verkregen invloed in het belang der zeemacht. Dit ziende, kon de bevolking der Republiek den nieuwen kampstrijd met Groot-Brittanje vol

blijde verwachting te gemoet gaan. Haar vertrouwen op de regenten werd somwijlen geschokt; maar deze bleven onder den tegenspoed volharden. De Nederlandsche zeelieden deden het insgelijks, en eindigden, na de wisselingen der fortuin ruimschoots ondervonden te hebben, met den vreemdeling eerbied af te dwingen voor het vaderland, dat zij dienden.

HOOFDSTUK XXIV

Slag bij Lestoffe. — Dood van den Luitenant-Admiraal van Wassenaer. — Jan Evertsen als Luitenant-Admiraal van Zeeland vervangen door zijn broeder Cornelis. — Andere gevolgen der nederlaag. — Pogingen, tot verbetering der zeemacht. — Een krijgsraad ter reede van Texel. — Cornelis Tromp wordt Luitenant-Admiraal. — Terugkomst van de Ruyter. — Hem wordt het opperbevel gegeven. — Eene koopvaardijvloot in de haven van Bergen door de Britten aangetast. — Onbeduidende verrichtingen der vloot. — Verhouding der Republiek tot Frankrijk en andere mogendheden.

Waar eenmaal de nationale hartstochten opgewekt, en door wezenlijke of denkbeeldige grieven tot zekere hoogte aangewakkerd zijn, is het voor de diplomatie, ook wanneer zij dit ernstig wil, niet gemakkelijk eene gevreesde uitbarsting te verhoeden. Is het streven van eene of meer der betrokken partijen, om staatkundige redenen, minder ernstig gemeend, dan wordt eene uitbarsting onvermijdelijk. Hiervan hadden de gebeurtenissen van 1664 het bewijs geleverd. Langzamerhand was het tusschen de Republiek en Groot-Brittanje tot eene volslagen vredebreuk gekomen, en moesten hunne internationale geschillen weder met de wapenen worden beslecht. Andermaal zou de Noordzee getuige zijn van den hardnekkigen kamp, waarin de twee grootste zeemogendheden der zeventiende eeuw om den voorrang dongen. Voor de Republiek waren de gegevens thans gunstiger, dan bij het uitbreken van den oorlog met Cromwell. Sloegen hare bewoners in het voorjaar van 1665 een weemoedigen blik op de talrijke koopvaarders, die hun vreedzaam bedrijf moesten staken, zoo konden zij toch ook, met blijde hoop op eene betere toekomst, in alle zeehavens bespeuren, dat de regeering de middelen bezat om de rechten der natie te handhaven en voornemens was niet dan noode voor de overmacht te zwichten.

Ten gevolge der vroeger genomen maatregelen, waren reeds in Maart eenige bodems gereed. Van hare zijde, liet de hooge regeering niets onbeproofd, om de uitrusting der overige te bespoedigen. Tot dit einde vertrokken Gecommitteerden van de Staten-Generaal naar Texel en de Wielingen. Ook de Raadpensionaris begaf zich naar Texel, in welks nabijheid de vloot moest bijeenkomen.

Van gebrek aan ijver zijn de regenten dier dagen niet te beschuldigen. Nochtans openbaarden sommigen hunner, te midden van allerlei lofwaardige bemoeiingen, eene zekere kleingeestigheid, die men onder minder ernstige omstandigheden slechts belachelijk zou noemen. Is het evenwel niet meer dan alleen belachelijk, wanneer eenige Gedeputeerden der Staten-Generaal, terwijl zij over de uitrusting der vloot moesten beraadslagen, den loop der zaken stremden door te beweren, dat hunne waardigheid niet

gedoogde, dat zij in de vergadering der Admiraliteit te Middelburg aan de linkerkant van den president plaats namen? Dergelijke geschillen waren in de Republiek niet zeldzaam.¹⁾

1) In 1657 hadden de Gedeputeerden der Staten met de leden der Admiraliteiten een dergelijke twist gehad, die toen geheel naar het genoegen der eersten was beslist, daar de Raden ter Admiraliteit, volgens een besluit der Staten van Holland en West-Friesland, voortaan eerst mochten gaan zitten, nadat de Gedeputeerden aan het bovendinde der tafel gezeten waren.

Hoogst gevaarlijk was het echter, dat zij zelfs op een zoo ongelegen tijd, als de maand Maart 1665, geopperd en met levendigheid gevoerd werden.

Intusschen was elders onverpoosd doorgewerkt en lagen vele schepen der Admiraliteiten van Amsterdam en het Noorder-Kwartier gereed, toen de Luitenant-Admiraal Kortenaer den 17^{den} April, met het eskader van de Maas, ter reede van Texel verscheen. Ondanks al wat de Raadpensionaris en de andere Gecommitteerden hadden gedaan, vereischte de uitrusting toch meer tijd, dan men aanvankelijk had berekend, waarom de Nederlandsche vloot nog alles behalve gereed was, toen de eerste Britsche schepen zich voor het zeegat van Texel vertoonden. Dit was niet aan de nalatigheid der onzen, maar aan de meerdere eenheid in het bestuur der Britten te wijten, waardoor het alle genomen besluiten sneller ten uitvoer kon brengen. Zoodra de maand Mei was aangebroken, kon de Britsche vloot uitloopen, sterk 109 schepen, 21 branders en eenige kleine vaartuigen, met 4192 stukken en ruim 21.000 man. Onder den Hertog van York, wien de Admiraal Penn als raadsman was toegevoegd, commandeerde Prins Robert het eskader van de witte, en Montague dat van de blauwe vlag.

In de eerste plaats kon de verschijning der vijandelijke vloot gevaarlijk worden voor het Zeeuwsche eskader, dat men dagelijks te gemoet zag. Hiermede vereenigd, zouden de schepen, die zich ter reede van Texel bevonden, eene aanzienlijke vloot uitmaken. Het gevaar van een ontijdigen aanval, waarmede haar de tegenwoordigheid der vijandelijke vloot bedreigde, werd echter gelukkig afgewend; want de Britten, die zich gevleid hadden, zowel de vereeniging der Nederlandsche schepen te beletten, als het nog altijd verwachte eskader van de Ruyter te onderscheppen, moesten wegens storm, met slechts enkele prijzen naar hunne havens terugkeeren. Voor dat zij andermaal zee kozen, was ook de Nederlandsche vloot uitgelopen.

Gedurende den nacht tusschen 23 en 24 Mei, geraakten de Nederlandsche schepen buitengaats, door de zorg van den Raadpensionaris, die in persoon het vaarwater had opgenomen, omdat de loodsen meenden, dat het tij voor diepgaande schepen niet hoog genoeg zou wezen. Dit onderzoek had een alleszins voldoende uitslag, die van het hoogste belang was, nu men zich juist op den bouw van zwaardere schepen begon toe te leggen. In hetzelfde jaar liepen verscheidene bodems, waaronder drie zware, bij stil weder, met de ebbe door het Landsdiep, hetgeen nooit te voren was gebeurd. Weinig maanden later, had de zeevaart aan de Witt eene nog belangrijker aanwijzing te danken.

Voor de reede van Texel, vereenigden de Hollandsche en Friesche schepen zich met het Zeeuwsche eskader onder Jan Evertsen. Weldra bedroeg de sterkte der Nederlandsche

vloot niet minder dan 103 schepen, 11 branders en eenige kleine vaartuigen, met 4869 stukken en omstreeks 21.000 man. Nooit was eene zoo geduchte macht uit de Nederlandsche havens vertrokken. Behoudens de mindere zwaarte van de schepen en het geschut, kon zij geacht worden de Britsche te evenaren. Zelden had men dermate op eigen strijdkrachten kunnen vertrouwen. Geen wonder, dat er onder de bemanning eene uitmuntende stemming heerschte, en dat iedereen met zeker ongeduld den uitslag der eerste ontmoeting verbeidde.

Op last der Staten-Generaal, was de Nederlandsche vloot in niet minder dan zeven eskaders verdeeld, waarschijnlijk om het groote aantal vlagofficieren, dat sedert de laatste uitbreiding van het kader in dienst was, een aan hun rang geëvenredigd commandement te kunnen aanwijzen. De ondervinding leerde echter spoedig, dat eene verdeling, als de voorgeschrevene, geenszins aan het oogmerk beantwoordde.

Nog bedenkelijker was het, dat de regeering in het beleid van den Luitenant-Admiraal van Wassenaer, die het opperbevel over de vereenigde scheepsmacht voerde, geen onbepaald vertrouwen scheen te stellen. Naar hare meening, bleef de Admiraal te lang in de nabijheid der kust toeven, waar hij eenige prijzen maakte. Dit kon het ongeduld der regenten en des volks niet bevredigen. Niet begrijpende, wat hem kon weerhouden, nu wind en weder oogenschijnlijk geene beletselen opleverden, achtten de Staten-Generaal het noodig, hun vlootvoogd den 8^{sten} Juni een zeer ernstigen brief te schrijven, waarin zij hem uitdrukkelijk bevalen, zonder verwijl den vijand op te zoeken en aan te tasten. Zelfs bood de Raadpensionaris, in een afzonderlijken brief, zijne hulp aan. Mocht de Admiraal dit verlangen, dan zou hij, Raadpensionaris, in persoon op de vloot komen, ten einde een gedeelte der verantwoordelijkheid op zich te nemen.

Misschien is het niet overbodig hier op te merken, dat Wassenaer kort te voren zeer lijdende was aan zijne gewone kwaal, zoodat men hem te Haarlem, aan beide zijden ondersteund, in het jacht had moeten helpen, toen hij van daar naar 's lands vloot vertrok. Een dergelijke toestand geeft aan het gemoed veelal zekere prikkelbaarheid. Zal het iemand bevreedden, dat een opperbevelhebber, gekweld door lichaamssmart en reeds gebonden door eene uitvoerige instructie, de gemelde brieven, welke strekking niet dan al te duidelijk is, wat ongeduldig droeg? Het was inderdaad te voorzien, dat een bevelhebber, wiens moed als krijgsman boven alle verdenking verheven was, door zulk eene waarschuwing, onder zulke omstandigheden, veeleer tot eene daad van overijling, dan tot verdubbelde omzichtigheid zou worden aangespoord.

Het bevel werd opgevolgd. De Nederlandsche vloot stak over naar de Britsche kust, waar de beide partijen elkander den 11^{den} Juni in 't zicht kregen. Wat echter de Nederlanders belet heeft den vijand onmiddellijk aan te vallen, terwijl zij den wind in hun voordeel hadden, blijkt niet duidelijk. Sommige berichten, onder welke een brief van C. Tromp, gewagen van windstilte. Maar de wind was zeker in ons nadeel veranderd, toen er eindelijk besloten werd tot het aangaan van den strijd. Naar men wil, had ook Kortenaer een afkeurend oordeel geveld over de wijze, waarop Wassenaer bij het begin van den aanval handelde. De woorden, die men hem toeschreef, waren echter niets, in vergelijking met die van Kapitein Tjerk Hiddes de Vries, in een brief aan de Admiraliteit van Harlingen, waarin men leest: *„Vooreerst heeft Godt Almachtich ons opperhoofd de kennis benomen, of noyt gegeven. Donderdaeghs ontrent suyder son, zynde den elfden Juny, kregen wy de Engelsche vloot in*

't gesicht, en hadden daer recht de wint van, en konden daer by komen tot ons believeu; maer onse Hoofden sinetent by, ende de gheheele Vloot, en lietent dryven, ende naderhandt 's nachts met kleyn seyl geseylet, om boven haer te blyven. Vrydaeghs was het stiltjes, ende waren noch boven wint van haer, doch konden wel weder in haer Vloot gekomen zyn, doch lietent weer dryven," enz.

Over het begin van den strijd zegt hij:

„Doen hadden sy de wint van ons, doen leyden wy tegen haer aen, ende brachten het soo nae, dat met eenige van ons Esquadre twee van haer schepen afsneden, daer ick een van soo veel gaf, dat hy niet een schoot meer schoot, noch niet een man boven bleef. Soo passeerden wy malkanderen voorby ende leyden doen tegen makander weder aen; doen sach ick stracx wel, dat het werck niet wel aengeleyt wierde. Ick sal hiervan niet meer schryven", enz.

Eenstemmig verklaren alle berichten, dat de strijd, wat den wind betreft, onder voor ons nadeelige omstandigheden aanving. Te vergeefs poogden de Nederlanders dien misslag te herstellen, en met hunne schepen boven die van den vijand te geraken. Bovendien heerschte, alleen bij het begin van den strijd, zekere orde in de Nederlandsche vloot, en scheen Wassenaer inderdaad voor zijne taak niet berekend te zijn. Dit was, zooals reeds vroeger is opgemerkt, minder aan hem te wijten, dan aan degenen, die meer hadden gelet op het belang hunner partij, dan op hetgeen voor het bekleeden van den hoogsten rang bij de zeemacht werd gevorderd. Begrijpelijk ware het geweest, indien Wassenaer, evenals voor de bewegingen van een leger te velde, alle bevelhebbers te zeer had gebonden door een vooraf beraamd plan, hetwelk door verandering van weer en wind licht geheel in duigen kon vallen. Maar nergens leest men, dat hij vooraf eenig plan had vastgesteld; zelfs was er vóór den slag niet eenmaal krijgsraad gehouden. Dit was een onvergeeflijk verzuim; want men kon het, in de hitte van den strijd, toch niet uitsluitend op de seinen van den bevelhebber laten aankomen. Uit alles blijkt, dat er vóór en bij den aanvang van het gevecht misslagen waren begaan, die zich uit den vroegeren werkkring van Wassenaer niet laten verklaren.

Onmiddellijk nadat de strijd, den 13^{den} Juni 1665, op de hoogte van Lestoffe (Lowestof) een aanvang had genomen, openbaarde zich eenige verwarring in de Nederlandsche vloot. De schepen waren te dicht bijeen, de bevelhebbers niet bij hunne eskaders. Het admiraalschip, beter bezeild dan andere bodems, verwijderde zich te veel van de plaats, die het behoorde in te nemen. Dit schijnt de uitwerking geweest te zijn der eerste manoeuvre, die 's morgens te drie uren plaats greep. Op dat tijdstip zeilden de vloten elkander voorbij, niet in den vorm eener halve maan, maar in eene rechte linie, waarbij de onzen veel nadeel leden, omdat het geschut der tegenpartij verder droeg, dan het hunne. Voor dat men dezelfde manoeuvre te zes uren andermaal volbracht, hadden de Nederlanders het verlies van den Luitenant-Admiraal Kortenaer te betreuren.

Dubbel noodlottig was het sneuvelen van den genoemden bevelhebber voor de gansche vloot, omdat zijn vlaggekapitein afwezig, en zijn luitenant ongeschikt was om het bevel over te nemen, hetwelk daarom, volgens het verlangen van Kortenaer zelveu, op den stuurman moest overgaan. Deze kreeg hierdoor evenwel eene groote verantwoordelijkheid, daar de vlotelingen geene kennis droegen van den dood van Kortenaer, wiens vlag van de *Groot-Hollandia* bleef waaien, en juist bestemd was, allen voor te gaan, bijaldien den

opperbevelhebber iets mocht overkomen. Niets minder dan dit hing der Nederlandsche vloot boven het hoofd, die meenende haren tweeden bevelhebber te volgen, door diens stuurman op het dwaalspoor werd geleid.

Opmerkelijk kort zijn de berichten over hetgeen in den voormiddag tusschen de beide vloten voorviel. In weerwil van allerlei ongunstige omstandigheden, waren de eerste bewegingen niet geheel in het nadeel der onzen afgeloopen. Zelfs hadden zij door hunne manoeuvres sommigen Britschen schepen den loef afgewonnen, hetgeen hun echter door de voorzichtigheid van den Hertog van York, die er wijselijk voor zorgde, dat hij met zijn eskader den wind behield, slechts weinig baatte. Terwijl de vloten zoodoende meer en meer dooreen geraakt waren, schijnen de afzonderlijke schepen den strijd, nu eens heviger, dan eens flauwer te hebben voortgezet, tot dat het den Britten gelukte hunne linie eenigermate te herstellen. Nauwelijks hebben zij dit gedaan, of zij dringen, omstreeks een uur na den middag, door het gros der Nederlandsche vloot heen, hetwelk daardoor in tweeën gescheiden wordt. De Hertog van York komt met de *Royal Charles* nabij de *Eendracht* te liggen, waarop Wassenaer zich bevindt. De beide admiraalschepen en andere bodems geraken nu in een hevig gevecht, hetwelk gedurende een paar uren wordt voortgezet, tot dat de *Eendracht*, omstreeks drie uren, door eenig toeval in de lucht vloog. Een der geredde matrozen, wier getal echter niet meer dan hoogstens vijf bedroeg, verklaarde, dat men juist bezig was kardoezen te vullen, of dat er bij het uitreiken daarvan eenige onvoorzichtigheid was begaan.

Het ramspoedig einde van haren bevelhebber besliste het lot der Nederlandsche vloot. Wassenaer, die tot het laatste oogenblik ongekwetst was gebleven en niet onkundig was van den dood van Kortenaer, had op diens vervanging geene orde gesteld. Daarom zoeken allen, nu de verwarring door het springen van het admiraalschip haar toppunt heeft bereikt, de vlag van Kortenaer, om zich volgens de ontvangen bevelen naar diens voorbeeld te regelen. Maar op hetzelfde tijdstip ging stuurman Stinstra, die na den dood van Kortenaer weinig deel aan den strijd had genomen, met de vlag van den gesneuvelden admiraal in top, op de vlucht. Anderen volgden zijn voorbeeld, onder welke in de eerste plaats zij, wier gedrag in den voormiddag reeds weinig plichtmatig was geweest.

Onder hen, die zich uitmuntend hadden gekwet, behoorde Bastiaan Centen, die het vlaggeschip van Montague had geënterd, en zelfs meer dan een uur de Nederlandsche vlag van dien bodem had laten waaien, tot dat andere Britsche schepen opdaagden, om hun admiraal te ontzetten. Hierdoor ging een der weinige voordeelen, aan onze zijde behaald, weder verloren. Centen bezweek aan zijne wonden, en de *Oranje*, waarmede hij zijn stout bedrijf had verricht, werd later genomen. Wat baatte echter de dapperheid van hem en anderen, waar velen zich aan plichtverzuim schuldig maakten? Men zou geneigd zijn met sommigen aan te nemen, dat er, bij het aanstellen van scheepsbevelhebbers, evenals bij dat van Wassenaer, meer op staatkundige denkwijze, dan op bekwaamheid werd gelet.

Hachelijk was de toestand der Nederlandsche vloot, toen zij in de grootste verwarring het tooneel van den strijd verliet. Te vergeefs poogden welberaden en kloeke bevelhebbers het vluchten van andere te stuiten. Hoe het daarbij toeging, blijkt uit het lot van de *Maarseveen* (78), de *Ter-Goes* (34) en de *Swanenburg* (30), die elkander aan boord liepen en gezamenlijk door één brander vernield werden. De bemanning van eenige schepen verloor

den moed geheel en al. De soldaten en de matrozen van de *Carolus Quintus* (54) geraakten in volslagen staat van oproer. Zij vernagelden het geschut, haalden de vlag naar beneden en dwongen de officieren tot de overgave. Op de *Hilversum* (60) en de *Nagelboom* (54) was het weinig beter gesteld. Onder zulke omstandigheden, was het voor de bevelhebbers der eskaders niet doenlijk de orde te herstellen. Zij kunnen niet anders, dan met hunne ontredderde bodems den aftocht der andere zoo goed mogelijk dekken. Wie hunner moest evenwel de leiding op zich nemen? Dienaangaande was noch door de Staten, noch door Wassenaer eenige bepaling gemaakt. Jan Evertsen, meenende dat het zijne taak was, liep 's avonds, met een vuur op, naar de Maas, welk zeegat der vloot tot verzamelplaats was aangewezen en voor het oogenblik het gemakkelijkst te bereiken was. Later ontdekte hij, dat slechts een tiental schepen hem gevolgd waren. Verreweg de meeste bodems hadden koers gezet naar Texel, waarheen Cornelis Tromp den steven wendde, omdat hij de vooruitzeilende schepen niet aan hun lot wilde overlaten, of omdat hij liever de vlag van den Zeeuwschen Admiraal niet wenschte te volgen. Deels voor, deels met en na Tromp, liepen 60 schepen te Texel binnen, terwijl nog 17 andere in het Vlie en enkele in de Zeeuwsche gaten eene schuilplaats vonden. Hoe pijnlijk hem de mededeeling van het gebeurde viel, blijkt uit deze woorden van Jan Evertsen:

„Ick can niet expresseren met wat hertenleedt ick U. H. Mog. dese fatale tydinge ende deplorabel ongeluck hebbe moeten bekent maecken.”

In een postscriptum voegde hij er bij, dat de soldaten de marine zoo slecht bevonden waren, dat het niet te zeggen was. De hoofdzaak was echter, dat de onzen eene totale nederlaag hadden geleden, die zich op geenerlei wijze liet verbloemen. Tromp van zijn kant schreef, in duidelijke bewoordingen:

„'s Anderen daegs 's morgens wierden wy den Hertoch van Jorck met den Grave van Sandwich achter ons gewaer, ende bevonden tien a twaelf zeylen by ons te hebben, ende terwyl by ons andere schepen niet konden komen, wierden van haer gejaecht tot voor 's Landts Diep.”

Niet minder dan 17 oorlogsschepen waren verloren gegaan, waarvan de vijand er 9 veroverd had. De Luitenant-Admiraals Wassenaer, Kortenaer en Stellingwerf behoorden onder de gesneuvelden. Het gansche aantal dooden en gevangenen bedroeg omstreeks 4000.

Ofschoon de Britten alle reden hadden zich over de uitkomst van den slag te verblijden, zoo beweerden velen hunner toch met grond, dat er van het behaalde voordeel niet genoeg partij was getrokken. Inderdaad was het vervolgen der vluchtende schepen onbegrijpelijk spoedig gestaakt. Later kreeg niet de opperbevelhebber, maar een zijner kamerdienaren de schuld, die naar men voorgaf, schijnbaar op last van zijn meester, nadat deze zich ter rust had begeven, een bevel had overgebracht om zeil te minderen. Wat daarvan zij, er bestaat eenige onzekerheid over de manoeuvres der Britsche vloot, onmiddellijk nadat zij in het voordeel was geraakt. Cornelis Tromp, die hier wel geen wraakbare getuige zal wezen, had haar dicht achter zich bespeurd, zelfs in de nabijheid van de Nederlandsche kust.

Meer reden tot misnoegen bestond er in de Republiek, toen men vernam, dat het verslaan van de Nederlandsche vloot den vijand slechts op het verlies van één schip en 800 man was te staan gekomen, onder welke de Vice-Admiraal Lawson en verscheidene andere

personen van aanzien. Jammer dat een der Nederlandsche bevelhebbers, die aan het gebeurde wel het minst schuld had, de uitwerking der nationale ontevredenheid in hooge mate ondervond.

Natuurlijk ontbrak het niet aan geruchten, zelfs ten nadeele van mannen, wier moed en bekwaamheid boven alle verdenking verheven moesten zijn. Onder den indruk hiervan stond Jan Evertsen, gedurende zijne reis van Hellevoetsluis naar den Haag, aan menige onaangename bejegening bloot. In den Briel, waar velen ongetwijfeld bijzondere verliezen te betreuren hadden, omdat het schip van Wassenaer op de Maas was uitgerust, kwam het zelfs tot dadelijkheden. Het grauw wierp er den Luitenant-Admiraal van Zeeland met slijk en steenen, en drong hem vervolgens in het water. Aan de tusschenkomst van eenige welgezinden, had de vijftienjarige held het behoud van zijn leven te danken. En dit was niet alles wat hem wedervoer! Zelfs in andere kringen hadden de loopende geruchten veld gewonnen, waarom ook hij gerangschikt werd onder degenen, die zich voor een speciaal daartoe benoemden krijgsraad moesten verantwoorden. Hoe verschoonend deze te werk ging, zoo greefde het den verdienstelijken vlagofficier toch bitter. Alleen in de onbepaalde goedkeuring van de Staten zijner provincie, vond hij eenige vergoeding; want van de geeischte voldoening, voor de belediging hem in den Briel aangedaan, kwam niets, en de schuldigen bleven ongestraft. Dit noopte hem zijn ontslag te vragen. De Staten van Zeeland verleenden het hem, en benoemden den 7^{den} Juli zijn broeder Cornelis Evertsen, tot hun Luitenant-Admiraal. Daar zij echter Jan Evertsen den titel lieten behouden en hem binnengaats bleven gebruiken, zoo verwekte dit eenigen argwaan bij de Staten van Holland, als ware het er door de Staten van Zeeland op toegelegd, om zoodoende ook in hunne provincie meer dan één Luitenant-Admiraal te krijgen. Met de verklaring, dat de beide broeders, zonder toestemming van de Staten-Generaal en de Staten van Holland, niet te gelijk buitengaats dienst zouden doen, namen de laatsten echter genoegen. Met welk eene partijdrift de regenten dier dagen bezielde waren, blijkt weder ten duidelijkste uit het besluit der Staten-Generaal, om de diensten van Wassenaer door eene prachtige graftombe aan de vergetelheid te onttrekken. Anders deed men dit slechts na eene behaalde overwinning, of na eene gebeurtenis, waaraan men ten minste nog eenigermate den schijn daarvan kon geven. Hieraan was thans niet te denken.

Op de vloot zelve was het treurig gesteld. Niet ten onrechte zeide men, „*dat de confusie en disordre grooter waren geweest dan de nederlaag, en het verlies van reputatie grooter, dan dat van schepen en volk.*” Maar juist het plichtverzuim en de onbekwaamheid van sommige bevelhebbers en de oproerigheid van enkele equipages hadden het onderling vertrouwen bij het personeel ernstig geschokt. Cornelis Tromp, aangemaand om met de schepen, die hij onder zich had, nog eenigen tijd buitengaats te blijven, had rond weg verklaard, dit niet te kunnen doen met kapiteins, van welke de meesten hem schandelijk hadden verlaten. Onmiddellijk stelden de Gecommitteerden daarom een voorloopig onderzoek in, hetwelk de arrestatie van verscheidene bevelhebbers ten gevolge had, onder welke er waren, wier schepen niet de minste sporen droegen van aan het gevecht te hebben deelgenomen. Hoogst onrustbarend was de stemming onder de bemanning. Slechts met moeite gelukte het den Gedeputeerden, deels door toegeeflijkheid, deels door strenge maatregelen, het verloop der matrozen te keeren. Alles behalve gemakkelijk was de taak van de leden der hooge regeering in de zeeplaatsen, en wel voornamelijk aan den Helder. Terwijl zij de

handen vol hadden met hetgeen aldaar te beredderen was, hoorden zij van wanordelijkheden op de schepen in het Vlie, waar zij Cornelis Evertsen heenzonden. Inmiddels zorgden zij voor de herstelling der vloot, opdat het niet den schijn zou hebben, alsof de Republiek voor goed ware afgestreden. Ten gevolge hunner onverpoosde bemoeiingen, kon de Schout-bij-nacht Bankert, tien dagen na den slag, weder met een eskader in zee steken. Vermoedelijk stond de spoed, waarmede men hiertoe overging, in verband met de terugkomst van de Ruyter en eenige Oost-Indische schepen. Overbodig was de genomen voorzorg niet; want ook de Britsche regeering zond omstreeks denzelfden tijd een gedeelte harer vloot in zee, onder Montague, ten einde zoowel het eskader van de Ruyter, als de kostbare retourvloot te onderscheppen.

Terwijl men onder hun oppertoezicht druk aan de herstelling der vloot arbeidde, trachtten de Raadpensionaris en andere Gecommitteerden aan den Helder de verschillende oorzaken der geleden nederlaag op te sporen. Naar aanleiding van hun onderzoek, deden zij aan de Staten-Generaal eene reeks van voorstellen, in het belang der zeemacht. Hiertoe behoorde er een tot vermeerdering van het aantal kapiteins, luitenants, chirurgijns en manschappen in het algemeen. Volgens het gevoelen der Gecommitteerden, ware het doelmatig, aan boord van den opperbevelhebber, drie kapiteins en drie luitenants, aan boord der andere admiraals, twee kapiteins en twee luitenants te plaatsen. Op de schepen der Vice-Admiraals en der Schout-bij-nachts, moesten zich ten minste een kapitein en twee luitenants bevinden. De Collegiën, welke niet gewoon waren den laatstgenoemden rang te verleenen, konden het aantal schippers vergrooten. Eene aanzienlijke bemanning zou bij het enteren van vijandelijke schepen, waarin de onzen nog altijd groot voordeel zagen, uitmuntend te stade komen. Men achtte het raadzaam buitengewone premiën toe te kennen aan die mannen te roer, welke een vijandelijken bodem goed aan boord legden, en over het algemeen de soldij te verhoogen van hen, die aan boord der admiraalschepen dienden, omdat de bemanning hiervan meer gevaar liep en daarentegen minder kans had prijzen te maken. De kleinere vaartuigen moesten sterker bemand worden, opdat zij, tijdens het gevecht, de verliezen der grootere schepen eenigermate zouden kunnen vergoeden. Ook ware het wenschelijk hen ten minste een weinig te bewapenen. Men behoorde voorts de groote schepen van meer kardoeskisten te voorzien, omdat het gebleken was, dat velen het maken van kardoezen als een voorwendsel bezigden om zich uit den strijd te verwijderen.

Hoe gezind de regeering was inderdaad veel ten behoeve der zeemacht te doen, toonden de Staten-Generaal door den 4^{den} Juli bijna al de voorstellen, in het uitvoerig schrijven hunner Gecommitteerden gedaan, goed te keuren. Alleen het zenden van Gedeputeerden op de vloot, dat volgens de te Texel aanwezige hoofdofficieren zeer doelmatig zou wezen en waarop reeds jaren lang door vele zeeofficieren was aangedrongen, zou een punt van nadere overweging uitmaken.

De Staten van Zeeland, wier gevoelen over een en ander was gevraagd, juichten de voorgenomen verbeteringen toe, mits het personeel naar verdienste, en niet uit gunst werd aangesteld. Zij vonden echter het benoemen van Gedeputeerden op de vloot een bedenkelijken maatregel, die weinig zou baten, tenzij men iemand uit het doorluchtig huis van Oranje mocht kiezen. Bij hun uitgebracht advies, voegden zij nog eenige opmerkingen, waarin duidelijk zekere geraaktheid doorstraalt. Volgens hunne meening, moesten de

bevelhebbers goed behandeld, niet te zeer door instructiën en bevelen belemmerd, noch tot eenige actie gedrongen worden. Men moest geen hunner den weg des roems afsnijden, om bij aflijvigheid van den onmiddellijk boven hem staande te kunnen opvolgen, zoo als nu ettelijke malen „*door eene pure en loutere nieuwigheid*” was geschied. Ook behoorde men de hoofdofficieren niet onverhoord te veroordeelen, en hen nog minder aan de woede van het grauw over te laten.

Met inbegrip van het reeds verhoogde maandgeld der matrozen, dat van 12 op 15 gld. was gebracht, en van de vroeger bedoelde versterking der bemanning, zou er thans eene uitgave van ruim 900.000 gld. vereischt worden, boven de aangevraagde zeven millioen, welke som nog geenszins ten volle was opgebracht.

Intusschen zat ter reede van Texel een krijgsraad over hen, die van plichtverzuim beschuldigd waren. Tromp had aanvankelijk geweigerd het voorzitterschap te bekleeden, op grond, dat alleen de Admiraliteit de bevoegde rechtbank was, zoodra men zich binnengaats bevond. Doch het gevoelen der Gecommitteerden, dat het oordeel over de beschuldigden met kennis van zeemanschap moest worden geveld, en volgens Art. 10 van den Artikelbrief door een krijgsraad moest worden uitgesproken, had gezegevierd. Tromp, die zich eigendunkelijk had verwijderd, om zich aan de hem onaangename taak te onttrekken, kwam tot andere gedachten. Onder den invloed der Gecommitteerden, die adviezen uitbrachten, de stemmen opnamen, enz. ging de krijgsraad, nadat Tromp het voorzitterschap had aanvaard, met gestrengheid te werk. Hij veroordeelde drie kapiteins tot den kogel, drie tot het verbreken van hun zwaard door beulshanden, en twee tot lichtere straffen. Stinstra, de stuurman van Kortenaer, moest de voltrekking der andere vonnissen met den strop om den hals bijwonen en werd gebannen. Onder degenen, die bij verstek veroordeeld werden, behoorde Laurens Heemskerk, later door zijn verraderlijk gedrag befaamd geworden. Eenige bevelhebbers kregen hun ontslag, andere werden stilzwijgend in hun dienst geschorst. Het opleggen dier straffen kon niet anders dan heilzaam werken, in een tijd, waarin zoo menigmaal over plichtverzuim werd geklaagd. Nochtans is het zeer te betwijfelen, of het bannen van personen, die geacht moesten worden met het vaarwater nabij de Nederlandsche kusten en zeegaten bekend te zijn, wel zeer verstandig was.

Ter vervulling van de ontstane vacaturen, benoemden de Staten van Holland Cornelis Tromp tot Luitenant-Admiraal van de Maas, en verleenden die van Friesland dezelfde waardigheid, in hun gewest, aan Tjerk Hiddes de Vries. Inmiddels rees de vraag, wien de Staten het opperbevel hunner vloot moesten opdragen. Gaarne hadden zij er de Ruyter mede bekleed ; maar deze was nog altijd afwezig. Om die reden gaven zij het bij voorraad aan Cornelis Tromp. Zij besloten echter tevens, overeenkomstig het gedane voorstel, zich op de vloot door Gedeputeerden te doen vertegenwoordigen, waartoe ook de Staten van Zeeland overgingen, uit vrees dat hun gewest anders nog meer van zijn invloed op het zeewezen zou verliezen.

Zeker was de bekende gehechtheid van Tromp aan het stamhuis van Oranje de voorname beweegreden tot het nemen van een maatregel, waartoe de Staten, voor dien tijd, nooit waren overgegaan en die nog kort te voren bij velen ernstigen tegenstand had gevonden. Eenige ongeregeldheden op zijn schip, welks bemanning zelfs geweigerd had het anker te winden, anders dan op naam van den Prins, bewezen, dat een groot gedeelte van het mindere personeel van 's lands vloot de staatkundige zienswijze van den Admiraal deelde.

En deze uiting van het gevoelen der menigte was voor de regeering des te bedenkelijker, omdat het geenszins een op zich zelf staand feit was, maar slechts een der vele gevallen, waarin de bevolking haar hart lucht gaf. In verschillende streken des lands, moest de Staatspartij, tot handhaving van haar gezag, dergelijke uitingen van den volksgeest met kracht onderdrukken. Dat zij in dit opzicht van Tromp veeleer tegenwerking dan steun verwachtte, is te begrijpen.

Opmerkelijk is het, dat thans het opperbevel, met toestemming der Staten van Holland, op den Luitenant-Admiraal van Zeeland zou overgaan, indien Tromp mocht sneuvelen. Het pleit voor de hooge achting, die men voor Cornelis Evertsen koesterde; want het is geheel in strijd met hetgeen Holland, in de laatste jaren, steeds had weten door te drijven.

Tromp stelde alles in het werk, om met de vloot, die onder zijn toezicht werd uitgerust, spoedig in zee te komen. Hij vleide zich met de hoop, dat een gelukkig wapenfeit, onder zijne leiding volbracht, de Staten misschien zou bewegen, hem op zijn tegenwoordig standpunt te laten. Al zijne uitzichten werden echter eensklaps verdonkerd, toen in den nacht tusschen den 7^{den} en den 8^{sten} Augustus op de vloot bericht kwam van de terugkomst van de Ruyter.

Deze had, gedurende zijn tocht naar Guinea en West-Indië, verscheidene voordeelen behaald, doch was met betrekking tot de herovering van Nieuw-Nederland niet geslaagd. Zonder iets tegen deze kolonie te ondernemen, had hij de terugreis aanvaard, waarbij zijn eskader gelukkig was bewaard voor een aanval der Britten, die zich met eene aanzienlijke macht in de nabijheid der kust van Noorwegen ophielden. Grootte blijdschap verwekte de tijding dat hij den 6^{den} Augustus te Delfzijl behouden was aangekomen; vooral bij de Staten van Holland, die hem onmiddellijk tot Luitenant-Admiraal van Holland en West-Friesland verhieven, en er bij de Staten-Generaal op aandrongen, dat deze hem ook het opperbevel mochten verleen. Terstond werd aan hun verzoek voldaan, zoodat de Ruyter zich nog tijdig genoeg naar Texel kon begeven, om het bevel over te nemen.

Onder den eersten indruk der gedane benoeming, beklagde Tromp zich bitter, bij de Gecommitteerden aan den Helder, die hem echter naar de Staten-Generaal verwezen. Aanvankelijk wilde de teleurgestelde Admiraal zijn ontslag vragen, of ten minste van het bijwonen van dezen tocht verschoond blijven. Later kwam hij van dit voornemen terug, en lieten ook de Staten-Generaal de zaak op haar beloop, omdat Tromp, die zich in de eerste drift wat sterk had uitgelaten, zich weder „*eerbiedig en gezeggelijk*” begon te toonen. Voorshands moest Tromp zich vergenoegen met de gedachte, dat hij ten minste den opperbevelhebber zou vervangen, bijaldien dezen iets mocht overkomen. Hierdoor verloor echter Cornelis Evertsen het voorrecht, dat hem bij uitzondering was geschonken, dewijl hij op den ouden voet, de tweede persoon der vloot bleef, zonder evenwel den eersten te mogen vervangen, wanneer de omstandigheden dit vereischten. In weerwil van het onaangename, dat eene dergelijke achteruitzetting voor hem moest hebben, behoorde de Luitenant-Admiraal van Zeeland onder degenen, die zich over de komst van de Ruyter hartelijk verblijdden.

Ten spoedigste was de laatstgenoemde bevelhebber, op last der Gecommitteerden, van Delfzijl naar Texel gereisd, waar hij de vloot reeds voor het grootste gedeelte buitengaats vond. Andermaal hadden de loodsen vele bezwaren geopperd, en had de Raad-pensionaris, die met de heeren Huygens en Boreel, als Gedeputeerde, op de vloot

tegenwoordig was, het uitbrengen der schepen op zich genomen. Den 14^{den} Augustus was hij met het zwaarste schip, al loodende, vooruitgegaan, en had op die wijze anderen den weg gewezen door het Spanjaardsgat, waardoor ook de Vice-Admiraal de With in 1653 met zijn eskader was in zee gelopen. Een dag later gingen nog meer schepen door hetzelfde zeegat, waarna andere den 16^{den} door het Landsdiep zeilden. Gewoonlijk bezigde men het Spanjaardsgat slechts voor schepen van weinig diepgang. Het bewijs, dat er meer water stond, dan de loodsen hadden opgegeven, was dus eene belangrijke aanwinst voor de zeevaart. Immers bleek hieruit de mogelijkheid, dat zelfs groote schepen met 28 streken van het kompas konden uitloopen, hetgeen tot dusverre met slechts 10 voor doenlijk was gehouden. Evenals vroeger de Vice-Admiraal de With, was onlangs de Schout-bij-nacht Bankert langs denzelfden weg in zee gekomen; maar hunne schepen waren kleiner, en in dit geval betwistte men de bruikbaarheid van het Spanjaardsgat niet, hetwelk sedert de thans opgedane ervaring wel onder den naam van Heer Jan de Witt's gat voorkomt.¹⁾

1) In de aanteekening bij Mr. J.C. de Jonge II p. 45 staat uit een schrijven van den heer Boreel: "Is van dage het Spanjaerdsgat gepeylt en bevonden op hoogh water ten minsten 18 voet en het grootste schip gaet 19¹/₂ voet ende het opperwater is 5 voet." Het woord "hoog" schijnt hier eene druk- of schrijffout te zijn, hetgeen door het bericht van Brandt, f.400, wordt bevestigd. Op de ondiepste plaats stond bij laag water nauwelijks 18 voet, doch bij hoog water 22. De Hollandsche Mercurius van 1669, zegt dienaangaande p.46: Het Marsdiep werd dezer dagen door den tonneman van Den Helder gepeild, bevindende met hoog water en gemeen tij: het Landsdiep 23 voet, en betond met 3 tonnen; 't Nieuwe gat of Slenk 26 à 27 voet, betond met 4 boeien; het Spanjaarsgat 22 voet, betond met 7 boeien.

Het ontbrak niet aan vermoedens, dat de Raadpensionaris zoo gaarne den tocht bijwoonde, omdat hij zich uithoofde van de opgewonden stemming in de Republiek, op de vloot veiliger waande, dan in de residentie der hooge regeering. Zelfs van Beuningen zinspeelde hierop later in een zijner brieven. Maar toen de keuze op hem viel, was de Ruyter nog niet terug, en kon de Staatspartij zich natuurlijk geen beteren waarborg verschaffen voor de behartiging harer belangen op 's lands vloot, dan door hiermede een harer bekwaamste aanhangers te belasten. Afgescheiden van alle staatkundige bedenkingen, bleek de tegenwoordigheid der Gedeputeerden in menig opzicht niet ondoelmatig te zijn.

Ongetwijfeld pleit het zoowel voor het vermogen en de veerkracht der Republiek, als voor den ijver harer regenten, dat slechts kort na de geduchte nederlaag bij Lestoffe weder meer dan 90 bodems onder de Ruyter in zee waren. Ten einde het gevoel van Tromp zoo min mogelijk te kwetsen, vergenoegde zich de opperbevelhebber met, uit eenige schepen van elk der drie eskaders, een vierde voor zich zelve te vormen. Dit moest de goede verstandhouding tusschen de bevelhebbers bevorderen, waaraan meer dan ooit behoefte was, nu de Staten hunne vloot, zeer tegen den zin van Frankrijk, andermaal aan eene ontmoeting met den vijand gingen blootstellen. Zij hadden echter eene voldoende reden in de behoefte aan bescherming, welke de handel gevoelde; want er lag eene kostbare vloot

te Bergen in Noorwegen, die last had bekomen zich derwaarts te begeven, in afwachting van een behoorlijk geleide. Onder de 70 bodems te Bergen waren er 10 van de Oost-Indische Compagnie, elk ter waarde van een millioen gulden. Twee andere retourschepen hadden te Drontheim eene schuilplaats gezocht.

Nauwelijks was 's lands vloot in zee gestoken, of er kwam bericht, dat de schepen in de haven van Bergen waren aangetast door een eskader van Montague, die met de Britsche vloot in de Noordzee kruiste.

Donker had het er voor de Nederlandsche schepen uitgezien, toen zich den 11^{den} Augustus 14 Britsche oorlogsschepen met 3 branders voor de haven vertoonden, terwijl een gedeelte van de bemanning der Nederlandsche schepen, in het vertrouwen op de onzijdigheid der plaats, zich aan wal bevond. Uitmuntend was de stemming onder de Nederlandsche matrozen niet, dewijl een der bevelhebbers zich gerechtigd achtte, in zijn journaal op te teekenen, „*dat zijn stout en ongehoorzaam volk zich aan wal liep dronken te drinken, en dat er geen middel was het aan boord te houden.*” Sommige schepen hadden, bij de verschijning der vijandelijke bodems, geen tien man ter hunner verdediging. Gelukkig waren de Britten niet onmiddellijk tot den aanval overgegaan, hetgeen de onzen in de gelegenheid had gesteld eenige maatregelen van voorzorg te nemen.

Een grooter bezwaar was de hoogst dubbelzinnige houding der Deensche autoriteiten te Bergen. Volgens een der Nederlandsche schippers, hadden zij geld gevraagd voor het verdedigen der schepen, welk onderwerp echter, na het verschijnen der vloot van de Ruyter, niet meer was aangeroerd. Ontegenzeggelijk hadden de bevelhebbers eener onzijdige plaats krachtiger moeten optreden, dan in dit geval geschiedde. Dat zij pogingen in het werk stelden, om de schending der haven op minnelijke wijze te verhoeden, en het oor niet leenden aan de verraderlijke voorstellen der Britten, was niet meer dan verstandig en plichtmatig. Of zij dezelfde gedragslijn gevolgd zouden hebben, bijaldien de Britten den aanslag iets langer hadden verschoven, is moeilijk te beslissen; want er schijnt werkelijk eene mondelinge overeenkomst tusschen de hoven van Groot-Brittanje en Denemarken bestaan te hebben, om de Nederlandsche schepen in de haven te vermeesteren en den buit te deelen, waarvan de autoriteiten te Bergen nog geen bericht hadden. Later verweten de beide koningen elkander, dat in deze zaak niet te goeder trouw was gehandeld, hetgeen ieder hun volmondig zal toestemmen. De Koning van Denemarken poogde alle schuld van zich af te werpen, door de gansche overeenkomst te loochenen.

Niet wetende, of zij al dan niet op de Denen konden rekenen, hadden de Nederlandsche schippers zich het dralen van den vijand ten nutte gemaakt. Zelfs hadden zij met de middelen, waarover zij konden beschikken, batterijen aan den wal bewapend en bemand.¹⁾

¹⁾ Hierop zinspeelden de Engelschen, volgens *Pepys Diary*, (ed. 1854) II, p. 282 door te zeggen:

*Or what are forts, when void of ammunition?
With friends or foes, what would we more condition?
Yet we, three days, till the Dutch furnished all,
Men, powder, money, cannon, treat with wall!*

*Then Tydiman, finding the Danes would not,
Sent in six captains, bravely to be shot.*

Hunne grootste schepen lagen met de breede zijde naar den ingang der baai gekeerd, doch misten nog altijd een derde van de bemanning, terwijl vele aanwezigen minder berekend schenen te zijn voor hunne taak.

Zoodra de Britten den 12^{den} Augustus de baai binnenstevenden, openden de Nederlanders een wel onderhouden vuur tegen de aanvallers, hetwelk door de kasteelen en de batterijen eenigszins werd ondersteund. Naarmate de Denen echter minder deden, was de uitslag, waarmede de onzen zich verweerden, te eervoller; want de Britten moesten na drie en een half uur strijdens, met een niet onbelangrijk verlies afhouden. Hun vertrek was zoo overhaast, dat zij zich niet eenmaal den tijd gaven de ankers te winden, waarvan de onzen er later negentien opvischten.

Onmiddellijk hadden de Nederlandsche schippers van het gebeurde kennis gegeven aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, welke de ontvangen tijding aan de Staten-Generaal en de bevelhebbers der reeds vertrokken oorlogsvloot mededeelden. Sedert den hierboven gemelden datum, was de aanval niet herhaald, tot dat de komst der Staatsche vloot alle bezorgdheid wegnam. Maar deze moest, wegens de heerschende westenwinden, de kust van Noorwegen mijden, terwijl de koopvaarders, om dezelfde reden, niet dan moeielijk konden uitloopen. Eerst den 6^{den} September gingen de meeste onder zeil, om zich bij de vloot te voegen, die inmiddels ook de schepen van Drontheim had afgehaald en later door eenige nageblevene werd gevolgd.

Het geluk, dat tot dusverre de plannen der Nederlanders had begunstigd, scheen hun den rug toe te keeren, zoodra de reis naar het vaderland was ondernomen. Hevig werden oorlogsschepen en koopvaarders geteisterd door een storm, die verscheidene dagen aanhield, de schepen verstrooide, en tot overmaat van ramp eenige onder de kruisende Britten deed vervallen, die ter misleiding der onzen Nederlandsche vlaggen voerden. Zeer dicht bevonden zich de vloten omstreeks dien tijd in elkanders nabijheid, zonder dat er een algemeen treffen op volgde. Slechts de Vice-Admiraal van Nes kwam met een gedeelte der Britsche vloot in aanraking, terwijl hij zelf met eenige schepen van de andere was afgedwaald. Menig schip van de verstrooide vloot geraakte in de handen der Britten, die evenwel niet den uitslag hadden verkregen, waarmede zij zich hadden gevleid.

Gedurende den tocht naar Bergen was het gebleken, dat velen niet zonder reden op het aanstellen van bekwame personen op 's lands vloot aandrongen. Meermalen toch hadden de schepen, door aanzeiling als anderszins, elkander beschadigd. Daarentegen openbaarde zich de meerdere geschiktheid, welke de Ruyter, als bevelhebber der zeemacht, boven zijn voorganger bezat. Niet alleen gaf hij orders voor onderscheiden gevallen; maar hij liet die van tijd tot tijd onverwachts nakomen, om de vlotelingen te oefenen.

De tegenwoordigheid der Gedeputeerden, die aan de eene zijde het gezag van den opperbevelhebber beperkte, was aan de andere zijde nuttig, tot handhaving der krijgstucht, en kon de bevelhebbers met grooter nadruk doen handelen. Zonder hunne personen te ontzien, hadden de Gedeputeerden zich van hunne gewichtige taak gekweten. „Wy

hebben,” zoo schreef de Raadpensionaris, nadat hij was binnengekomen, „geduerende de storm naer ons vermoogen aen alle kanten helpen uytkycken en self in het aldervehemenste van het weer wel drie uren in regen, wind en zeewater boven gestaen, om soo veel doenlyck met meerderen en minderen van zeyl, en voortsetten of byhouden van cours, ordre te stellen, dat wy by den anderen mochten blyven.”

Voortdurend ontbraken hun allerlei geriefelijkheden, waaraan zij gewoon waren, hetgeen voor den heer Huygens, een man van acht en zeventig jaar, uit den aard der zaak nog al eene opoffering moet zijn geweest.

Misschien was de groote ijver der Gedeputeerden in een ander opzicht nadeelig; want in weerwil van alle verzoeken van het Fransche hof, waaraan men thans gehoor had kunnen geven, drongen zij, ten minste de Raadpensionaris, op het in zee blijven der vloot aan. De latere verrichtingen beantwoordden echter niet aan de verwachting. Voor de Maas en Goeree ten anker liggende, werd de vloot den 29^{sten} September nogmaals door een storm beloopt. Vervolgens hield zij zich een paar weken voor de reede van Duins en den mond van de Theems op, zonder den vijand, wiens zeemacht op dat tijdstip wegens aanhoudend geldgebrek in een ellendigen toestand verkeerde, eenige afbreuk te kunnen doen. Eindelijk noopte het toenemend aantal zieken tot den terugkeer. Den 2^{den} November deed de Ruyter het sein tot scheiden, waarna de eskaders elkander met het geschut begroetten en den steven naar hunne respectieve zeegaten wendden. Alleen de Schout-bij-nacht Sweers bleef nog eene maand lang in de nabijheid van de Doggersbank kruisen, ter beveiliging van de koopvaarders, die men uit het noorden verwachtte. Ook het eskader van den genoemden Schout-bij-nacht werd nog door storm ontramponneerd, hetgeen de Staten huiverig maakte eene wintervloot te onderhouden.

Zeer verschillend beoordeelde men hier te lande de laatste bedrijven der vloot, en vooral het gedrag der Gedeputeerden. Terwijl van de eene zijde hun lof werd uitgebazuind, als vereenigde de Raadpensionaris in zich alle hoedanigheden, waardoor de edelste der oude Romeinen, op het slagveld of in de raadzaal, zich hadden onderscheiden, heette men van de andere zijde de vlotelingen met bitteren spot, welkom t'huis, omdat zij allen heelhuids terugkeerden. Was het gebrek aan beleid of dapperheid? vroeg men in de „*Vrye incomst van's lands vloot, A° 1665 in haere gedestineerde haevens,*” voorkomende in het tweede vervolg der Nederduitse en Latynse Keurdigten,

*Of was 't dat de wyze Heeren
Alles wouden menageren,
Cogels, loot, kruyt, schip en want?
't Valt vry kostlyk voor het landt.
Had het eertyts oock Orangje,
In den oorlogh tegen Spangje,
Soo voorzigtelyck geklaert;
Jé, wat was er volck gespaert!*

Velen beweerden, dat er in de laatste maanden meer schade dan voordeel was behaald, hetgeen de Staten van Zeeland niet nalieten aan de Gedeputeerden te wijten, oordeelende, dat men liever de militairen met het militaire moest laten begaan. Holland dacht er anders

over en beriep er zich op, dat de vloot toch met meer lof en minder schade was teruggekomen dan uit den slag van Lestoffe, waarbij zich geene politieken hadden bevonden. Dit was ten volle waar, doch bewees weinig. Van meer belang was dat de Ruyter eene gunstige verklaring aflegde over de bemoeiingen van de Gedeputeerden, met name van den Raadpensionaris. De Staten-Generaal bedankten hen ten slotte voor „*hunne sonderlinge vigilantie, moeyte, arbeydt, voorsigtigheyt ende goede conduite, uyt liefde tot het vaderlant.*” Velen hadden wel eens willen zien hoe zij zich in het gevecht zouden houden. Behalve dat de verantwoordelijkheid der hoofdofficieren door de aanwezigheid van leden der hooge regeering grootelijks was verminderd, meende Johan de Witt dat zijn tocht niet vruchteloos was gebleven, omdat hij veel had opgemerkt, waarin verbetering kon worden gebracht.

Terloops zij hier bijgevoegd, dat in het najaar verscheidene nieuwe schepen waren in dienst gesteld, onder welke de *Hollandia* (80), dat te Amsterdam, en de *Zeven Provinciën* (80), dat aan de Maas gebouwd was. De Ruyter, wien de keus tusschen die beide schepen was gelaten, had zich aan boord van het eerste begeven, dat het vroegst bij de vloot was gekomen. Op grond hiervan meende nu de Admiraliteit van Amsterdam, dat het admiraalschip voortaan door haar zou worden uitgerust. Maar dit kon het Collegie van Rotterdam niet met goede oogen aanzien. Het wendde zich tot de Staten van Holland, die bereid waren het oude voorrecht te handhaven en daarom hun Admiraal verzochten zich hiernaar te schikken. Dientengevolge woei later de Ruyter's vlag van de *Zeven Provinciën*, welk schip door zijne bedrijven eene Europeesche vermaardheid heeft gekregen. Ondertusschen hadden vele kapers en kapiteins van schepen, die met bepaalde bestemming afzonderlijk voeren, zich uitstekend gekweten, ofschoon het gedrag der eersten, in weerwil van alle genomen maatregelen, vaak alle grenzen overschreed. Ergerlijke buitensporigheden hadden er somwijlen plaats, waarover bevriende mogendheden te recht klaagden, met bedreiging van zich zelve voldoening te zullen verschaffen, indien de Regeering der Republiek het niet deed. Vroeger of later waren een aantal koopvaarders gelukkig binnengekomen, zoodat der Republiek, ondanks alle geleden nadeelen, toch schatten waren toegevoerd.

Alvorens tot de gebeurtenissen van een volgend jaar over te gaan, moet een vluchtige blik worden geslagen op de uitkomst der onderhandelingen, die inmiddels waren voortgezet. Vrachteloos had Lodewijk XIV, die als bemiddelaar was opgetreden, door zijne gezanten te Londen aan het herstel des vredes gearbeid. Een verbond met Karel II, waarbij deze hem de Zuidelijke Nederlanden als lokaas vóórhiel, had hij afgeslagen. Maar de bemiddeling, waarnaar hij oogenschijnlijk streefde, was, zooals later bleek, niet eerlijk gemeend. Hij wenschte den oorlog. Slechts voor de leus gaf hij aan het verlangen der Staten toe en riep in December 1665 zijne gezanten terug, hetgeen Karel II insgelijks deed. Thans lieten ook de Staten-Generaal den heer van Goch huiswaarts keeren. Downing had reeds drie of vier maanden vroeger den Haag verlaten. Onderwijl stond Frankrijk de Republiek met krijgsvolk bij tegen den Bisschop van Munster, die in September, aangespoord door het Britsche hof, een inval op haar gebied had gedaan. Meer moeite kostte het den Koning van Frankrijk te bewegen, als bondgenoot der Republiek, ook ter zee handelend op te treden. Slechts schoorvoetend gaf hij toe aan het verzoek der Staatspartij, die hij door zijne hulp te lande een dienst had bewezen en die hij om andere redenen voor zich poogde te winnen. In

Januari 1666 verklaarde hij werkelijk den oorlog aan Engeland, hetgeen een dergelijken maatregel van Karel II ten gevolge had. Doch het baatte weinig. Aanvankelijk was er veel gehaspel over de samenwerking van een Nederlandsch eskader in de Middellandsche Zee met de Fransche vloot, onder den Hertog de Beaufort, hetgeen slechts een voorspel was van de bezwaren, die later zouden oprijzen, toen het tot eene vereeniging in den Oceaan moest komen.

Zweden schaarde zich meer aan de zijde van Engeland, hiertoe vooral aangespoord door de houding van Denemarken, hetwelk zich eerst met beide partijen had verbonden, doch later, op aandrang van Frankrijk, een nader tractaat met de Staten-Generaal sloot. Ongetwijfeld was dit eene aanwinst voor de Republiek, hoewel velen het er voor hielden dat Denemarken weinig zou kunnen uitrichten, tenzij het door zijne gealliëerden met geld werd bijgestaan. Niet lang te voren had het evenwel 14 schepen in dienst gehad, welk getal tot 20 kon worden opgevoerd, zoodat het toch als bondgenoot niet te versmaden was. Bovendien sloten de Staten eerlang een verdedigend verbond met den Keurvorst van Brandenburg, hetwelk hen aan de landzijde tegen den Munsterschen Bisschop van een nieuwen steun verzekerde. Het is op grond van dit alles niet te miskennen dat de uitzichten der Republiek in de eerste maanden van 1666 grootelijks verbeterd waren. Kweet elk harer bondgenooten zich eerlijk van zijne verplichtingen, dan zouden de lasten van den krijg, zoowel te water als te land, niet langer uitsluitend op hare schouders drukken.

Wordt vervolgd...